

JUNAGAD GIRNAR GUIDE

જુનાગઢ ગીરનારનો ભોમીઓ.

રચી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,
હરજીવનદાસ ન્યાયચંદ ભટ્ટ,
જુનાગઢ.

પ્રત ૧૦૦૦

આવૃત્તિ છઠ્ઠી.

મ ૧૯૮૧ ના મહા સુની ૫

સને ૧૯૨૩.

ધી ગુજરાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં શાહ સોમાલાલ મગજીદાસે
છા'ય પાચકુવા-અમદ વાઢ.

ક્રીમત ૦-૫-૦.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાક ૯૦૪૦૧ વર્ગાક

પુસ્તકનું નામ ગૂજરાતી ગીતગોવિંદ લોભાને

વિષયક્ર : ૨૩૩૬૩ ગાપૂચ

JUNAGAD GIRNAR GUIDE.

જુનાગઢ ગીરનારનો ભોમીઓ.

હરજીવનદાસ ન્યાયચંદ ભટ્ટ,
જુનાગઢ.

કીંમત ૦-૫-૦.

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૦૪૦૧

ધી 'ગુજરાત' પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં શાહ સોમાનાન મંગળદાસે
કાપ્યું: ઠે. પંચકુવા—અમદાવાદ.

રચી હપાવો પ્રસિદ્ધ કરનાર,
હરજીવનદાસ ન્યાલચંદ બદ્દ—બુનાગક.

[આવૃત્તિ છઠી.]

સંવત ૧૯૭૬.

પ્રત ૧૦૦૦

સને ૧૯૨૩.

પ્રસ્તાવના.

આ લઘુ પશુ લોકોપયોગી પુસ્તકની પ્રથમ આવૃત્તિ સં. ૧૯૭૦ માં કાઢવામાં આવી હતી અને તે પછી અનુક્રમે બે ત્રણ ચાર અને પાંચ એ પ્રમાણે આવૃત્તિઓ સુધારા વધારા સાથે પ્રસિદ્ધમાં મુકાઇ હતી અને તે ખલાસ થઇ જવાથી આ છઠી આવૃત્તિ લોકોની માગણીથી બહાર પાડવામાં આવી છે.

પ્રથમની આવૃત્તિઓની પ્રસ્તાવનામાં જણાવ્યા મુજબ હિન્દુસ્થાનના અંદર સૌરાષ્ટ્ર દેશ પૂર્વકાગથી ધણેજ વિશ્વવિખ્યાન અને હિન્દુઓના દેવતાનું સ્થળોત્થાન ગણાયેલો છે. તેમાં આવેલો ગીરનાર પહાડ એ હિન્દુઓનું યાત્રાનું મોટું ધામ છે અને તે પાસે આવેલું પુરાણું જુનાગઢ શહેર છે આ બંને પૂરાણાં અને ધર્મસ્થળ હોવાથી ત્યાં દર સાત લાખો યાત્રાળુ અને મુમાર લોકો આવે છે. પશુ તે લોકો આ દેશના અગ્રણ્ય હોઇને યાત્રાના નાના મોટા સ્થળો તેમજ ઇતિહાસીક પૂરાણી જગ્યાઓ, રસ્તાઓ, પહાડ ઉપર જવા માટેના ડાળીના સરકારથી મુકરર કરેલા દરો, સરકાર ચોરીના દરો વીગેરે બાબતોથી માફીતગાર કરાવા માટેજ આ પુસ્તક લખવામાં આવ્યું છે.

જે ખરીદનારને એક લોભીયાની ગરજ સારવા ઉપરાંત જુના સ્થળોના ટુંક ઇતિહાસથી વાકેફ કરે છે. આવા કારણને લઇને લોકોને માનીતું થઇ પડવાથીજ તેની આટલી ખપતી જારી છે અને તેજ તેની ઉપયોગીતાની ખાત્રી આપે છે.

ગુજરાતી ભાષા જાણનાર શીવાય અન્ય ભાષા જાણનાર પણ
 બહુ લોકો અહીં આવવાથી તેના લોકોની માગણીથી હાલ તુરત
 બીજી અવૃત્તિ હિન્દી ભાષામાં બહાર પાડવામાં આવી છે. તેવીજ
 રીતે બીજી અન્ય ભરાતી, ઇંગ્રેજી વગેરે ભાષામાં તેના ભાષાન્તર કરી
 છપાવવા કાશીષ થાય છે તે અનુક્રમ સમયે બહાર મુકવામાં આવશે.

સં. ૧૯૭૬ મહા સુદ ૫
 વસત પંચમી.

}

પ્રકાશક
 હરજીવનદાસ ન્યાલચંદ બાદ
 જુનગઢ.

જુનાગઢ ગીરનારનો ભોમીઓ.

પ્રકરણ ૧ છું.

ભરતખંડના પશ્ચિમાદિ ભાગમાં કાઠીયાવાડ દીપકરૂપ આવેલો છે. તે મધ્યેના સૌરાષ્ટ્ર પ્રદેશ વિશે કવિઓએ પાંચ રત્નો કહ્યેલાં છે, તે નીચે પ્રમાણે:—

સૌરાષ્ટ્ર પંચ રત્નાની નદી નારી તુરંગમાં ।

ચતુર્થે સોમનાથં ચ પંચમં હરી દર્શન ॥

(૧) નદી, (૨) નારી, (૩) ધોડા, (૪) પ્રભાસપાટણ અને (૫) દ્વારકાં.

એઓ વખાણવા લાયક હોવાથી આ દેશ વિશ્વાવખ્યાત છે. તેમજ હિંદુઓના આત્મીય તીર્થો અને ગીરનાર પહાડથી થયું આ દેશ પ્રાસદીને પામેલો છે.

આ દેશનું પાટનગર જુનાગઢ તે તેના નામ પ્રમાણે અતી પુરાણું અતિહાસિક શહેર છે. જેની વસ્તી આશરે ૩૫૦૦૦ માણસની છે. તેને હરતો કોટ છે. કુલ શહેરની લંબાઇ પૂર્વ-પશ્ચિમ ૭૦.૧૩ તથા ઉત્તર રેખાંશ ૨૧.૧ ઉપર આવેલું છે.

શહેરની પુર્વાદિ બાજુએ “ ગીરનાર પહાડ ” અને ધારામુક નામનો બાગ આવેલાં છે.

શહેરની દક્ષિણાદી બાજુએ “ શહેર પર્” અને દાતાર તરફ જવાનો રસ્તો છે.

પાશ્વર્થાદ બાજુ તરફ રેલ્વે ટેશન અને રેલ્વે લાઇન આવેલાં છે.

ઉત્તરાદી બાજુ તરફ હિરેશ્વર મહાદેવ તરફ જવાનો રસ્તો અને શકરમાગ નામની મુઝીસિદ્ધ ખાગ આવેલી છે.

આ શહેર જુનું પુરાણીક હોઇત તેનાં નામો જુદાં જુદાં છે તે નીચે પ્રમાણે.

(૧) કરજીકુખજ (૨) મણીપુર (૩) ચંદ્રકેતુપુર (૪) રેવનપુર (૫) પૌરાણપુર (૬) દુગ (૭) જીર્ણકુર્મ (૮) જીર્ણગઢ (૯) ગીરી-નગર (૧૦) નગર (૧૧) પુર્વનગર (૧૨) જીર્ણપ્રાકાર (૧૩) યવન-ગઢ (૧૪) મુસ્તકાબાદ (૧૫) જુનાગઢ.

રાજકર્તા.

આ રાજ્યના રાજ પ્રસિધ્ધ બામી કુળના મુસલમાનો છે અને તે નવાબના નામથી ઓળખાય છે. હાલના નામદાર નવાબ સાહેબ શ્રી મોહમ્મતખાનજી બહાદુરની રાજધાની આ શહેરમાં છે જેઓ ધણી બહોલ અને રાજ્યકાર્મમાં કુશળ હોવાથી તથા તેમના વજરસાહેબ મહેમુદખાન તથા નામદાર દીવાન સાહેબ જે નાગર કામના રાણા કુટુંબના રા. રા. ત્રીભોવનરાય દુલેનાય રાણા છે તેઓની નીમણુક થવાથી અને તેઓ ન્યાય, ચપલ અને કાર્મકુશળતાવાળા હોવાથી આ રાજ્યની પ્રજાને ધણે સંતોષ ઉત્પન્ન થયો છે.

જુનાગઢ જંકશન છે. ત્યાં આગળ વેરાવલ બંદર, વીશાવદર, કુતીયાણા અને મુંબઇ વગેરેથી આવતી ટ્રેનો બેલી થાય છે.

આ રેલ્વે સ્ટેટની-સરહદની-સ્ટેટની સ્વતંત્ર છે તેનો વહીવટ સ્ટેટ તરફથી કરવામાં આવે છે.

રેલ્વેના દ્વારીક સાહેબનો ઓરીસ સ્ટેશન ઉપરજ છે. સ્ટેશન ગામની લગભગ આવેલું છે. વર્કશોપનું મકાન પણ ત્યાં આવેલું છે અને ત્યાં વર્કશોપનું શિક્ષણ પણ અભીલાષી લોકોને અપાય છે.

સ્ટેશન ઉપર પબ્લીક ગાર્ડનનો નાનો ચમન શહેરને શોભા આપે છે. પ્રથમ દર્શનીક નજરે આવે છે. સ્ટેશન ઉપર ગાડી, ટાંગા (ધોડાગાડી) વીગેરે બાકતનાં પુરતાં સાધનો મળી શકે છે. મુસાફરો તેમજ યાત્રાળુ લોકોને ઉતરવા માટે પ્લાટોમાં વીથીઓ વીગેરેનાં સાધનો છે પરંતુ ધણીજ સગવડતાવાલી હોંદુ કામના ઉચ્ચ વર્ગને ઉતરવા માટે ગામની અંદર કનાવાવ નામની જોળખાતી જગ્યા નજદીક મુખ્યધના મુખસદ્ બારીયા ગૃહસ્થ શેઠે જીવરાજ દયાળની ધર્મશાળા સવળી રીતે સોંપવાળી છે. ખીજી ધર્મશાળાઓ જૈનની ઉપરકોટ ઉપર છે.

મુકરખો.

ગામમાં દાખલ થતાં મરહુમ નરાજ સાહેબ મોટા મહોબત-ખાનજીનો મુકરખો જોવા લાયક છે તે મકાન હોંદી ઉંચી દારીઝરીથી ભરપુર હોઇને તેમજ મુસલમાની બાંધણીથી બંધાયેલું હોઇ જુના બાદશાહઓના મકાનોનું સ્મરણ કરાવે છે. તે નજદીક જુમામસ્જીદ અને મહોબત મદ્રેશાનાં મકાનો આવેલાં છે.

અદાલતો.

મુકરખાની સામી બાબુએ હાલના જમાનાનાને અનુસરતી હાલ બંધાયેલી ન્યાયની કોર્ટો અને વરીષ્ટ કોર્ટો આવેલી છે. આ રસ્તો કાંઝરોડના નામથી જોળખાય છે.

જનરલ હોસ્પીટલ.

આ હોસ્પીટલ રાજ તરફથી સાર્વજનિક હિનાર્થે બંધાએલી છે. અને તેમાં સંચાલને રાજ્ય તરફથી મફત હવા મળે છે તેમજ ગરીબ નીરાધાર સખ્ત શ્રીમાર હોય તેમને ત્યાં રાખી સારી રીતે સારવાર અને માવજત સરકારી ખર્ચે રાખવામાં આવે છે. ખોરાક કપડાં વીગેરેનો ખર્ચાખરત પણ તેવા લોકોને ત્યાંથી કરી આપવામાં આવે છે હાલમાં આ હોસ્પીટલ રાજ્યને મોટે ખર્ચે નવીન બંધાયેલી છે.

જનાના હોસ્પીટલ.

દિગ્વિજ્ઞાના રરતા ઉપર જનરલ હોસ્પીટલની સામી બાબુએ સને (૧૯૧૩) માં આ હોસ્પીટલ નામદાર શહેનશાહ પાંચમા જ્યોર્જ તખ્તનશીન જ્ઞયાની યાદગીરી રૈયતના ફંડથી બંધવામાં આવી છે, ત્યાં સ્ત્રીઓ માટે સારી સગવડતા મચવાય છે.

બહાદુરખાનજી હાઇસ્કુલ.

આ હાઇસ્કુલ મરહુમ નવાબ સાહેબ બહાદુરખાનજી “ જી. સી. એસ. આઇ. ” ના વખતમાં તેમના નામથી ઇંગ્રેજી કેળવણી આપવા માટે બંધાવવામાં આવી છે. હાલમાં પણ તેમાં ઇંગ્રેજી અભ્યાસ કરતા છોકરાઓ ભણે છે. મકાનમાં જમાનાને અનુસરતું સુશોભીત અને જોવા લાયક છે.

બહાદુરખાનજી લાયબ્રેરી.

આ મકાન હાઇસ્કુલની સામી બાબુએ આવેલું છે તે ધણીજ સરસ ફેસનથી બંધાયેલું છે અને જોવા લાયક છે તેના ઉપર ધ્યન બાંધી આવેલું છે તેથી વાંચનારને પ્રકાશ પુરો પડે છે.

બાબુમાં મ્યુનિસિપલ લોકલબોર્ડ આવેલું છે અને તે ચોક્કસ સીટી પોલીસ ઓફીસ છે.

પોષ્ટ અને ટેલીગ્રાફ ઓફીસ.

આ મકાન બહાદુરખાનજી લાયબ્રેરીની સામી બાબુએ આવેલું છે, અને ત્યાં તે ઓફીસને લગતું કામકાજ થાય છે. આ મકાન શહેરની મધ્યસ્થને લઈ ત્યાં લોકોની પુરતી સગવડતા સચવાય છે,

પંચ હાટડી.

આ એક જુનાગઢની મધ્યસ્થને આવેલો આયરોનર મેહેલો છે. અને તેની આસપાસ ઘણે ભાગે ગ્રહસ્થાનાંજ મકાનો આવેલાં છે. અહિં ચોખી બ્રાહ્મણીઆ મીડાઇ વેચનારાઓની દુકાનો છે.

વૈશ્વવી સંપ્રદાયની હવેલી.

પંચ હાટડીમાં થઇ હવેલી લેનનો રસ્તો ચાલે છે. ત્યાંથી થોડે દૂર વસ્ત્રબી સંપ્રદાયની હવેલી આવેલી છે. તે મહારાજાશ્રીની માલેકીનો છે. તેના અંદર શ્રીદામોદરજી અને મહનમોહનજીની નીચ ખીરાળ છે.

દીવાન ચોક.

આ એક જુનાગઢની બજારનો દીવાન ચોકના નામથી ઓળખાતો ચોક છે તે ચોક પ્રથમ હાથા બજારના નામથી ઓળખાતો હતો. પરંતુ મરહુમ દીવાન સાહેબ રાવબહાદુર દેશાઈ હરીદાસ વિહારીદાસની નિમનોક આ રાજ્યમાં થઇ ત્યારે પોતાની ઓફીસનાં મકાન આજે બનાવ્યાથી આ ચોક દીવાનચોકના નામથી ઓળખાવા લાગ્યો.

આ ઓરીસમાં હાલ બાન્ય કન્યાશાળા કરવામાં આવી છે. અહિં કટલરી, હોશ્યરી અને ગાંધી લોકોની દુકાનો આવેલી છે.

સૌરાષ્ટ્ર પોષ્ટ ઓફીસ.

દીવાનચોકના અંદર કન્યાશાળાના નિચેના ભાગમાં આ મકાન આવેલું છે. અહિં જનરલ પોષ્ટ ઓફીસની માફક આ રાજ્યના તમામ ગામેની અંદર આઈની ટીકીટ લગાડવાથી કાગળ પત્રો વિગેરે ભઈ જવા લાવવાની સગવડતા રાખેલી છે.

સરકંડા.

આ અધ ગોળાકારથી બંધાયેલો ચોક છે તેની અંદર કાપડવાળા વિગેરેની દુકાનો આવેલી છે, ચોકની વચ્ચેવચ્ચે ધડીઆલનો દાવર બાંધવામાં આવ્યો છે ત્યાં આગળ થઇ દાણા મારકીટની અંદર જવાય છે. સામી બાજુએ આમના મહેલ નામે ઝોળખાતો મહેલ આવેલો છે તે જોવા લાયક છે.

માંડવી ચોક.

આ ચોક મોટી બજારના નામથી ઝોળખાય છે. ત્યાં શહેરના નામાંકીત સરાફ અને કાપડવાળાની દુકાનો છે. વચ્ચેવચ્ચે કસ્ટમ ખાતાની ઓફીસ છે. ત્યાં આગળ જતા આવતા માલના જગાત મુકાવવામાં આવે છે.

શાક મારકીટ.

માંડવી ચોકથી આગળ ચાલતાં આ મારકીટ બંધાયેલી છે. આ જુની ફેસનની બંધાયેલી હોઇ હાલના જમાનાને અનુસરતી જણાતી નથી તેથી બહુ વખાણવા લાયક નથી. ત્યાં તમામ જાતનાં

હીલોતરી શાક તથા બહારના ભાગમાં હીલો ગ્રેવો ફુટ ૧૫ જેરે મળે છે. તેના વેચનાર ધણે ભાગે મુસલમાન લોકો છે.

જગાભાણ ચોક.

આ મહેલો ધણે ભાગે વણીક કામની વસ્તીથી ભરપૂર છે. ત્યાં આમળ દીર્ઘાંબર અને શ્વેતાંબરી પંચના આવક લોકોના દેવા-લયો આવેલાં છે. તેમના કારખાનાઓની પેઢીયોનાં મકાનો પણ ત્યાં આવેલાં છે. તેમજ આવક લોકોની ધર્મશાળાના મકાનો પણ ત્યાં જ છે તે ભાગમાં તે લોકોની દરેક જાતની પુરતી સમવડતા રહેલી છે. મકાન વિશાળ સ્વચ્છ અને સારાં છે.

ઉપર જણાવેલી આવક લોકોની ધર્મશાળાઓ શા. પ્રેમાભાઈ હેમાભાઈ તથા બાબુની ધર્મશાળાના નામથી ઓળખાય છે. તે લોકોની બંધાવેલી છે.

આ શ્વેતાંબરી દેવાલયની આડીશ્વરની પ્રતિષ્ઠા માનસંજ્ઞ ભોજસજ્જ તરફથી સં. ૧૯૦૧ માં થયેલી છે. તે દેરાસરમાં હાલમાં (૧૯૭૦) માં જનરલ હોસપીતાલના પાયાનું ખોદકામ કરતાં નીકળેલ તેમનાથજી હાલની મુરતીને પધરાવવામાં આવી છે.

પ્રકરણ ૨ જી.

જેલ.

રોજનથી પુર્વાદી બાબુના રસ્તા તરફ જતાં જેલરખાના નામનો રસ્તો છે તેના ઉપર સેંદ્રલ જેલનું મોટું મકાન આવેલું છે જેની

બાધણી ખરેખર જોવા લાયક છે તેમાં ભોંયરાની કૃતી બહુ સારી રીતે બતાવેલી છે તેમાં શીક્ષાપાત્ર થએલા કેદીઓ પાસે વચ્ચાટ વિગેરેનું કામ શોખવવામાં આવે છે અને તે ધણું સારું થાય છે.

નરસીંહ મહેતાનો ચોરો.

આગળ માલતાં જગમસિંહ નાગર હરીભક્ત નરસીંહ મહેતાનો ચોરો આવેલા છે તે તેના પુર્વજોનાં મકાન હતાં તેમ કહેવાય છે. આ જગમા પુરાણી અને ખરેખર જોવા લાયક છે. ત્યાં પક્ષીઓને મળ્યું પડે છે. આ મકાન હાલ વડનગરા નાગરોની માલિકીમાં છે. ત્યાં આગળ સરદાર પુત્રેભને દીવસે રાસ રમાય છે.

હીમજીનું મંદીર.

આ મંદીર નરસીંહ મહેતાના ચોરાની સાચી બાબતે આવેલું છે. તેનો દેખાવ જોતાં તે ધણું જુના વખતનું બંધાયેલું હોય તેવું પુરાણું માલમ પડે છે. દેરાનું દાર પશ્ચીમાદી બાજુએ આવેલું છે. દેરામાં હીમજી માતાની મુરતી બીરાજે છે, આ સ્થળ ઝાલોરા નામે વધુની જાતીની માલિકીનું છે અને તેને તે લોકો પોતાની કુળદેવી તરીકે માને છે તેમજ ઝાલોરા નામના બ્રાહ્મણ પણ તેમને વિશેષ માને છે, આ મકાનમાં ધર્મશાળા બીજેરની સેષ છે. દર સાલ બાદરવા સુદી ૬ ના રોજ ઝાલોરા જાતી તરફથી હવન કરવામાં આવે છે.

રામાનુરાજ મંદિર.

આ મંદીર નરસીંહ મહેતાના ચોરાથી દક્ષણાદી બાજુએ આવેલું છે. તેમાં શ્રી લક્ષ્મીનારાયણની મુર્તિ બીરાજે છે.

સુખનાથ મહાદેવનું મંદીર.

આ મંદીર નરસીંહ મહેતાના ચોરાથી પુર્વાદી બાજુએ આવેલું

છે અને તે ધણું પુરાણું છે અને ત્યાં આવણુ વડી ૬-૭-૮ ના દીવ-
સોમાં મેળા ગ્રામન માણસોનો ભરાય છે

બારા સૈયદ.

આ મકાનો મુકરબા આકૃતીથી બંધાએલાં છે. અને તેમાં મ-
હમદ બેગડાના વખતમાં થએલ લડાઇમાં સૈયદ જાતીના બારે ભાઇ-
ઓ આ એક જગ્યાએ સૈયદ (મરણ) થઇ ગયાનું જણાવવામાં આવે
છે તેની આંહી બારે કબરો છે. તથા એક તેરમી કબર છે તે તેના
નગારચીની કબર હોવાનું કહેવાય છે

માધ ગઢેચી.

આ એક હીંદુ સતી આ હોવાનું કહેવાય છે. અને તે યવનના
ભયથી સતીત્વપણાના ભંજનો વખત નજીક આવતાં યવન વશ થતાં
પહેલાં જમીનમાં સમાઇ ગએલ છે. અને પોતાના પાલવના છેડાને
યવન સ્પર્શ થતાં ટુકડો ઉડી જઇ ત્યાં રહી ગયાનું કહેવામાં આવે
છે. તે ટુકડો અઘાપી પર્યંત ત્યાં જોવામાં આવે છે. તેના ઉપર મુક-
રબા ફેશનથી મકાન બંધાએલું છે.

આપરા કોઠીયાનાં ભોંયરાં.

આ ધારાનગર દરવાજાની નજદીક આવેલાં જમીનના પથરા-
માંથી કોતરી કાઢેલાં ભોંયરાંઓ છે તેના ચાંલસા પથથી એક વીગે
રેનું ઠામ જુના વખતની કારીગીરીનું ભાન કરાવે છે. આ ભોંયરાં-
ઓ આપરા અને કોઠીયા નામના બે નામાંકીત બખરદાર કુશળ ચો-
રાનાં મકાન હોવાનું કહેવાય છે આ લોકો ચારી કરવામાં ધણા
પ્રવીણ હતા તે વીશેની ધણી રસીલી જુની દંતકથાઓ કાઠીયાવાડમાં
ધણી કહેવામાં આવે છે.

નવદુર્ગા.

આ જગ્યામાં નવ માતાજીની મુર્તિ ખીરાજે છે. અને તે નવ-
દુર્ગા નામથી ઓળખાય છે. સ્થાન ઉંચાણવાળી જગ્યામાં ખંધાએલું
છે. ત્યાં એક સુંદર વાવ છે તે સ્થાન જોતાં રમણીક જણાય છે.

ત્રવેણી (નદી.)

આ નદીના અંદર ત્રણ પ્રવાહ ત્રણ નદીના ભેળા થાય છે
તેથી તે ત્રવેણીના નામથી ઓળખાય છે. અને તે હીંદીઓનું પવિત્ર
સ્થળ છે. નદી ઉપર ઘાટ ખંધાએલ છે નદીના અંદર એક-કુંડ છે.
ઘાટ ઉપર શીવાલયોનાં દેવળ ખંધાએલ છે ત્યાં શ્રાવણ વદી ૧૩-૧૪
(પ્રાચી) ના બે દીવસોમાં શહેરના લોકોનો મેળો ભરાય છે.

જીવરાજ દયાળ ભાટીયાની ધર્મશાળા.

આ મકાન ત્રીવેણીને રસ્તેથી પાછા વળતાં ઉપરકોટના રસ્તા
ઉપર જતાં માર્ગમાં આવે છે. પાસે કનાવાવ નામની વાવ છે. ઉંચ
વરણુના હીંદુઓને ઉતરવા માટે આ જગ્યા ખંધવામાં આવી છે.
ઉતરનાર મુસાફરોને માટે સોંપ બણીજ સારી વખાણુવા લાયક છે.

મકરણ ૩ જી.

ઉપરકોટનો કીલ્લો.

શહેરની વચ્ચેવચ્ચ, જીના વખતનો ખંધાએલો આ 'ઉપરકોટ'
નામનો કીલ્લો આવેલો છે, કીલ્લાની અંદર જવાને પુર્વાદી અને
પશ્ચીમાદી બાજુ એમ બે દરવાજા આવેલા છે. હાલમાં પુર્વાદી

બાળુનો દરવાજો બંધ રાખવામાં આવ્યો છે. પશ્ચીમાદી બાળુના દરવાજામાંથી આ કીણાની અંદર દાખલ થવાય છે. દાખલ થતા માટે સરકારશ્રીની પરવાનગીની ચીઠી ચીઠ રેવન્યુ ઓફીસેથી લેવાય છે. કીણાને ફરતી ખાત છે. કીણો બુનો અને જોવા લાયક છે. પુરાણુ બુનાગઢ આ હતું એમ કહેવામાં આવે છે. ખોરાશાના શાહ કાજ્યવનના ભયથી મથુરાથી નાશી આવેલા યાદવ કુળના રાજા ઉત્તરેને આ કીણો બંધાવ્યાનું કહેવામાં આવે છે. દરવાજાની અંદર પેસતાં શીલાની અંદર કાતરી કાઢેલી મોટી હનુમાનજી તથા ગણપતીની મુરતી દ્રષ્ટિગોચર થાય છે. તે જોતાંજ ધારમીક હીંદુ રાજ્યનું રમરથુ કરાવે છે. ત્યાં આગળ પાણીની એક વાવ આવેલો છે. હાલ ત્યાં સરકારી સિપાઇઓનું થાણું રહે છે. આગળ ચાલતાં હાલના શહેરને પાણી પુરું પાડવા માટે ટાંકીઓ બાંધવામાં આવી છે. જેની અંદર ભવેશ્વર, ખોડીઆર અને આમુદ્રીના તળાવનાં પાણી લાવવામાં આવે છે.

લોકોને મધ્યાનનો સમય જાણવા માટે હાલ બપોરનાં બાર બજે એક તોપનો ખહાર કરવામાં આવે છે. અને તે ઊંચાણવાળી જગ્યા હોવાથી આખા શહેરમાં સંભળાય છે.

નવધણુ કુવો.

આ કુવો રાહ નવધણુના નામથી તેના વખતમાં બંધાયાનું કહેવામાં આવે છે. કુવો ઘણો મોટો અને વીશાળ છે. તેને ફરતું ભોંયડું કુવાની આસપાસ જોળાકૃતિએ કાતરી કાઢી પગથીઆં બાંધી કુવાની અંદર જવાનો રસ્તો કાઢવામાં આવ્યો છે. આ કામ ખરેખર જોવા લાયક છે આ માર્ગની ખુબી એવી તો સરસ રીતે કરવામાં આવી છે

કે ખસો પાંચસો માણસો એકી હારે અનાર જવાર કરતાં પશુ કશી હરકત પડતી નથી તેમજ તેમાં મોટાં બાકારાં રાખવાથી જનાર માણસોને પુરતો હવા ઉભય મળી શકે છે વળી ત્રણેય ખુખી એ છે કે ઉપરથી જોનાર માણસને અંદર જનાર માણસોની જરા આવવાની કશી સમજ પડી શકતી નથી તેમજ અંદર જતાં માણસોને થાક લાગે તો એક મોટો ચાક આવે છે ત્યાં આશરે સો માણસો એકીહારે ખેતી શકે એવો ચાક છે.

અડીચડી વાવ.

આ વાવ રાહ નવધણીની અડીચડી નામની બે દારીઓએ બંધાવ્યાનું કહેવામાં આવે છે વાવ ધણી મોટી અને ઉડી તેમજ જોવા લાયક છે. આ તથા નવધણી કુવાને માટે એકી કહેવત ચાલે છે કે

“ અડીચડી વાવ ને નવધણી કુવો,

ન જુએ તે જીવતે મુએ ”

આ કહેવત અડીચડી વાવ અને નવધણી કુવાની ઉત્તમતાની ખુખીનું જ્ઞાન કરાવે છે.

તોપો.

આ કીલ્લાની અંદર બે મોટી તોપો આવેલી છે તે નીલમ અને કડાનારના નામથી ઓળખાય છે. તેના ઉપર ઉર્દુમાં તે તોપો બનાવનારના નામના લેખો છે

નીલમ તોપની લંબાઇ ૧૭ ફીટ અને પરીઘ ૭૫ ફીટ છે. કડાનારનું બીજું નામ ચુડાનાર છે તે તોપ ૧૩ ફીટ લાંબી છે, માંડેક્યાએ ઇ. સ. ૧૫૨૫ માં જુનાગઢનો ચાણુદાર હતો. તે મુજબ રાતના સુમા બહાદુરશાહના હુકમથી તે તોપ દીવથી લાવ્યો હતો આ નીલમ તોપના ઉપર બનાવનારનું નામ મકમલ હમચા છે.

જુમામશીદ.

આ કીલ્લાની વચોવચ આવેલી મોટી મસ્જીદ તે જુમામસ્જીદના નામથી ઓળખાય છે, આની અંદરના ચાલિલા તથા મકાનની કારીગરી જોવાલાયક છે. મકાન પુરાણું અને ભવ્ય છે તેની અંદર પાણીનાં ટાંકા છે. ઉપર અગાથી છે તે ઉપરથી ચકુરનો દેખાવ જોનાં બહુ રમણીય લાગે છે.

લોંચરાં.

આ કીલ્લાની અંદર આવેલાં જમીનમાંના મકાનો બેયરાંરૂપે દેખાય છે. તે જમીનના પથરમાંથી કારી કાઢેલાં છે. અંદરની કારીગરી જોવા લાયક છે.

આલમ છળુ.

આ કીલ્લાની પુર્વાદી બાજુએ આવેલું કોટની અંદર મુકા-એલું આલમછળ નામનું છળું છે તેના ઉપર નાની બારી છે તે ધકા બારીના નામથી ઓળખાય છે. તેની નીચે કોટની ચીનાઇ બણી છે. નીચે ખાઇ છે. પહેલાં શીક્ષાપાત્ર લોકોને એ બારીએથી આલમછળ ઉપર ઉમો રાખી ધકા મારી ફેંકી દઇ દેહાંત દંડની શીક્ષા કરવામાં આવતી હતી એવું કહેવામાં આવે છે.

મકરણ ૪ થું.

પાંજરા પોળ.

ઉપરકોટની બહાર નીકળતાં ડાબા હાથ તરફ મીરનાર જતાં મીરનારરોડના નામથી ઓળખાતી સડક ઉપર ઉપરકોટની નજીક

ના ભાગમાં આ મકાન આવેલું છે. આ મકાન મહાજનની દેખરેખ અને માલેકીનું છે. મરહુમ નવાબશ્રી ૭ રસુલખાનજી જી. સી. એસ. આઇ. ની પરવાનગીથી લોટરી કાઢી બંધાવવામાં આવ્યું છે. મુંગા અશક્ત વીગેરે પ્રાણીઓ (પશુ પક્ષીઓ) ની સંભાળ લેવા તથા નીલાવવામાં આવે છે.

શ્રીરામચંદ્રજીનું મંદીર.

આ મંદીર પાંજરાપોળની સામી બાજુએ આવેલું છે તેમાં રામચંદ્રજીની મુરતી ખીરાજે છે મંદીર નીચે ખેરાતી ગામ છે. તેની ઊપજ આ મંદીરના ખર્ચમાં વપરાય છે. આ મંદીર સાધુ લોકોની માલીકીનું છે. તેની પાસે છીનાળવાવ નામની વાવ આવેલી છે.

ખાસ ચોક.

ઉપરકોટથી પાછા વળતાં જગમાલ ચોકમાં થઇ આ ખાસ ચોકના રસ્તા તરફ જવાય છે, આ ચોકની અંદર રસુલખાનજી જી. સી. એસ. આઇ. ના રાજ્યમહેલોનાં મકાનો આવેલાં છે. મરહુમ નવાબ સાહેબ રસુલખાનજીએ પોતાનો મહેલ મોટે ખર્ચે પોતાને માટે તયાર કરાવેલો છે હાલ તેમાં રાણીજી સાહેબનો નીવાસ છે.

મોટા દામોદરજીનું મંદીર.

ખાસ ચોકને રસ્તે થઇ દીવાન ચોકમાં થઇ ગર્ધર્વ ફલીયાને રસ્તે જતાં આ મહેલમાં આ મંદીર આવેલું છે. તે ધણી વખતનું વૈશ્ણવી સંપ્રદાયનું જીનું મંદીર છે. તેની અંદર શ્રીદામોદરજીની મુરતી ખીરાજે છે. નૃસીંહ મહેતાને હાર પહેરાવનાર આ મુરતી છે. મુરતી પ્રાણી અને અમલકારીક છે. મુરતી નીચે “ મહારાજા રાહુ ડગ્લેસન

મહાપુજા એવો લેખ લખાએલો છે. માદવ કુળના રાજા ઉચ્છેને ઉપરકોટનો કાલ્લો બંધાવ્યાનું કહેવામાં આવે છે. તે પહેલાંની આ મુરતી હોવાનું આ લેખ ઉપરથી સાચીત થાય છે. પૂર્વેથી તેના પુજ્યકો ગીરનારના જાતીના બાહણો છે. હાલ પણ તે તેને માથે ખીરાજે છે.

હાટકેશ્વર મહાદેવ.

આ વડનગરા નાગર જાતીની માલોકીનું મંદીર છે. તેના અંદર હાટકેશ્વર મહાદેવની મુરતી ખીરાજે છે. આ દેવાલયમાં કથુતરને ગામના લોકો તરફથી ચણુ નાંખવામાં આવે છે. સાધુસંતને ઉતરવા માટે ધર્મશાળા છે. અને તે લોકોને સદાજત મળે છે.

પદમાવતી.

આ મંદીર હાટકેશ્વરની સામી બાબુએ આવેલું માતાજીનું મંદીર છે. તેમાં માતાજીની મુરતી ખીરાજે છે. જે પુરાણ હોય તેવું જણાય છે. જમીનમાંથી કોરી કાઢેલું આ મંદીર છે તે બધું જોવા લાયક છે. ત્યાં આગળ આસો સુદી ૧ થી આસો સુદી ૯ સુધી નવરાત્રીના દહાડામાં ગરબા ગવાય છે.

સ્વામીનારાયણનું મંદીર.

આ મંદીર હાટકેશ્વરથી પાછા વળતાં નાગરવાડાની સડક તરફ થઇ કાળવા ગેટ તરફ જતાં રસ્તામાં આવે છે. મંદીરનું મહાન અને મંદીર બહુ સુંદર બિલ્લુથી મોટું શુશોભીત બાંધવામાં આવ્યું છે તેના અંદર ત્રણ શીખરનાં ત્રણ દેવાલયો બંધાયેલાં છે. એકમાં રાધા રમણની મુરતી ખીરાજે છે. બીજામાં દારકાંનાથ અને ત્રીજામાં રાધેશ્વર મહાદેવ

મુરતીઆન પાર્વતીજી સહીત ખીરાજે છે. તે લોકોના સાધુસંતના ઉતારા વગેરેની તથા રહેવાની સોઝ સારી છે.

કાળવા ગેર.

નાગરવાડાના રસ્તેથી આગળ આશતાં કાળાવાગેટ નામનો દરવાજો આવે છે તે આ દરવાજાની પાસેનો મહોલો વસ્તીથી ભરપુર છે. ત્યાં આગળ મોટો ચોક છે. તે ચોકના અંદર પાંચ મોટી સડકોના પાંચ રસ્તાઓ બેળા થાય છે. ત્યાં આગળ પોલીસ ઓફીસ છે. દીપડા વાવ નામની મોટી વાવ છે. આ વાવનું પાણી સુંદર હોવાથી આસપાસના મહેલાવાળા લોકો બહોળો ઉપયોગ કરે છે. ત્યાં આગળ રમુલખાનજી નાટકશાળા અને ગોદડવાળા બાવાનો અખેડો (જગ્યા) આવેલ છે. આ રસ્તેથી ગામખહાર પરાને રસ્તે જવાય છે. દરવાજા ખહાર કાળવા નામની નદી ઉપર સ. ૧૮૮૪ માં ફરગ્યુસન નામનો પુલ બંધાયેલો છે. ત્યાં આગળ એક ધર્મશાળા છે.

જુતનાથ મહાદેવ.

આ મંદીર કાલેજની સડકની સામી બાજુ ઉપર આવેલું દેવાલય છે તેના અંદર જુતનાથ મહાદેવની મુરતી ખીરાજે છે. દેવાલયની પાસે આબલી તથા આમૃ વૃક્ષોની ઘટા હોવાથી રથજી ધણું રમણીય લાગે છે. ગામથી થોડે દૂર હોવાથી સાંજે ફરવા જતાં ગામના ગૃહસ્થો સાંજને વખતે દર્શનાથે ત્યાં જાય છે. અને પરદેશી સાધુ-સંતને ત્યાં આશરો મળે છે.

સરસ્વતી માતાનું મંદીર.

આ મંદીર જુતનાથની પાસે શીખરખંધી ખંડાએલું દેવાલય છે તેમાં શ્રીમાતાજીની મુરતી ખીરાજે છે. અહિં આશિવ સુદી

૬-૭-૮ ને દીવસે મોટો મેળો બરાબ છે. તેમાં માતાજીની રવાડી (વરધોરા) ચડે છે તેની પાસે સરસ્વતી નામનો કુંડ છે, તે હોંકુ ધાર્મિક અંધશ્રીથી બંધાયેલો છે. આ કુંડ તથા દેસાબય નાગર શાંતિના મહત્ત્વ દીવાન રજુછોડજીનું બંધાવેલું છે.

પરીનું તલાવ.

આ રસ્તેથી આગળ આશતાં મોતીઆગ નામનો સુશોભીત સરકારી બાગ આવે છે. વૃક્ષરચના વીગેરેનું કામ જોવાલાયક છે. તેમાં થઇ પરીના તળાવ ઉપર જવાય છે. તળાવને ફરતી બાગ આવેલી છે. તળાવ ઉંકુ, વીજાળ અને ફરતું ગવેલું છે. તેમાં પડ-છદો ધણો તીવ્ર પડે છે તેથી ત્યાં જોવા જનાર લોકો જીમ પાડી પડછંદાના અવાજથી આનંદ અને ગમત મેળવે છે.

શહેરનું પૂરું.

આ પરાની અંદર બાગી નવાગ સાહેબ મહોબતખાનજીનો બંગલો જેને મહોબત મંઝીલ કહે છે, હજુર આસીસ્ટન્ટનો બંગલો હજુર ઓરીસ, પોસ્ટાસ સુબ્રો સાહેબનો બંગલો, ચીફ ઇન્જનીયરનો બંગલો, ચીફ જ્યુડીશીઅલનો બંગલો તથા ન્યુગેવટસ હાઉસ વીગેરે મકાનો આવેલાં છે. તથા પંચેશ્વર મહાદેવ અને આણ્દેવશ્વર મહા-દેવના દેવાલયો આવેલાં છે. પરાની હવા તથા શોખા જમાનાને અનુસરતી સારી છે. સડકોની બંને બાજુએ વૃક્ષોની હારો રાખી શોખામાં વધારો કરવામાં આવ્યો છે.

ત્યાંથી પાછા ફરતાં કાળવા દરવાજા પાસેથી દાતાર રોડ તરફ જવાય છે.

રક્તપીતાલય હોસ્પીટલ.

કાળવા દરવાજેથી પુર્વાદી બાજુએ જતી સડકેથી ઘાતાર જવાય છે. આ રસ્તાને 'જમીયલશાહનો ચીનો' ઘાતાર રોડના નામથી ઓળખાય છે.

આગળ ચાલતાં રક્તપીતાલય હોસ્પીટલની સ્થાપના સં. ૧૮૯૪ માં રક્તપીતના રોગવાળાને અહિંના હવાપાણી સારાં હોવાથી કરવામાં આવી છે.

આ હોસ્પીટલ જમીયલશાહના તળાવ ઉપર રાજ્યના ખર્ચે બંધાવેલી છે, અને તે નીભાવવામાં આવે છે. અહિં રક્તપીતવાળા દરદીયોની સારવાર ખણી સારી રીતે કરવામાં આવે છે. તેમજ ગરીબ દરદીઓને કપડાં અને ખોરાક સ્ટેટ તરફથી પુરો પાડવામાં આવે છે. આવા દરદીઓ ઘાતારના સુવાલીયોના નામથી ઓળખાય છે.

નાના ઘાતાર.

રક્તપીતાલય હોસ્પીટલથી થોડે દુર જતાં નાના ઘાતારની જગ્યા આવે છે. ત્યાં મકાન બાંધેલું છે. મકાનની અંદર પીરની ધર્મશાળાઓ છે. પાણીનું પરબ છે. જતા આવતા લોકો આ જગ્યાએ વિશ્રામ લે છે. આગળ ચાલતાં મોટે ઘાતાર જવાનો રસ્તો છે, આ રસ્તો હેરીસન રોડના નામથી ઓળખાય છે. ત્યાં સારકુવા નામનો પ્રસીદ્ધ કુવો છે.

(૧) નોટ—જમીયલશાહ માટે એકું કહેવાય છે કે તે સ્થાનમાં આવેલ નગરકહેથી અહિં રાહ મંડલિકના વખતમાં શાહે તેને મુસલમાની ધર્મ સ્થાપવા મોકલેલા હતા.

ત્યાંથી મોટાદાતારના પગથીયાં બાંધેલાં છે. ત્યાંથી ઉપર ચડાય છે. આગળ ચાલતાં કોયલા વજર અને શકરીયા કુઇ નામની આર્ગમાં કુઇ (ખાઇ) આવે છે તથા ચીચરીયા પીરની જગ્યા આવે છે ત્યાં મુંદર વાવ છે. આ રસ્તેથી ઠેક ટેકરી સુધી જવાય છે.

આ ટેકરી દાતારની ટેકરીના નામથી ઓળખાય છે. ત્યાં આગળ દાતારનું સ્થાનક છે. પાણીનાં ચરમાં છે (ટાંકી) આ જગ્યાએ ભોઠ વર્ગના હાંદુ અને મુસલમાન લોકો ધણે લાંબે દુરથી માનતાએ આવે છે. તારીખ ૧૦ મી રવેલિના રોજ અહિં મોટો મેળો ભરાય છે જેમાં આશરે લગભગ એક હજાર માણસની સંખ્યા થાય છે.

પ્રકરણ ૫ મું.

પરામાંથી પાછા ફરતાં ગામની અંદર દાખલ થઇ કડીયારોડને રસ્તે જતાં બીડબંજન મહાદેવનું મંદીર આવે છે તેમાં બીડબંજન મહાદેવની મુરતી છે. *વીશ્વજવાવ નામની મોટી વાવ છે. તે ઉપર આ મકાન બંધાયેલું છે. આ મહાદેવને મોઢ વણીક નામના વણીકા વિશેષ માને છે. પારેવાને ચણુ નાંખવાનું સ્થળ છે ત્યાંથી આગળ ચાલતાં ગીરનાર રોડના નામથી ઓળખાતો મોટો રસ્તો આવે છે તે રસ્તા ઉપર જયદોલતેશ્વર મહાદેવની જગ્યા અને ધર્મશાળાઓ આવેલી છે. તેની પાસે ગોધાવાવ નામની મોટી વાવ છે તેના ઉપર

* આ વાવ રાઢખેંગારના લાલુજી વીશ્વજેવના નામની બંધાએલી છે તેથી તેનું નામ વીશ્વજવાવ રાખેલું છે.

રામચંદ્રજીનું મંદીર છે, ને તેમાં કામોદરજીની મુરતી ખીરાજે છે. સાધુસંતને સાઈ સનમાન મળે છે. જગ્યા નીચે આજીવીકા સારી છે. જગ્યા સુંદર અને જોવાલાયક છે. થોડે વજદીક આગળ ચાલતાં સલાહવાર નામની વાવ આવે છે તેની પાસે સત્યનારાયણનું મંદીર છે તેમાં સત્યનારાયણની મુરતી ખીરાજે છે, સામી બાજુએ રામચંદ્રજીનું મંદીર છે તેના અંદર રામચંદ્રજીની મુરતી ખીરાજે છે. અને તે જગ્યા રામ ઝરોખાના નામથી ઓળખાય છે. ત્યાં ગામનો ગીરનાર જેટ નામનો દરવાજો આવેલો છે ત્યાંથી આગળ ચાલતાં વાઘેશ્વરી માતા તરફ જવાનો રસ્તો આવે છે.

વાઘેશ્વરી માતા.

આ જગ્યા ગામથી થોડે દુર ડુંગરમાં આવેલું માતાજીનું મંદીર છે ત્યાં વાઘેશ્વરી માતાજીની મુરતી વાઘ ઉપર ખીરાજે છે. તેનું શીખરખંધ દેવળ છે. ગીરનાર રોડ ઉપરથી વાઘેશ્વરી માતા તરફ ડુંગરમાં જતો રસ્તો કાળા પથરથી બાંધેલો છે. દેવળની પાછળના બાંગમાં એક કુંડ છે. દેવળ પાસે એક વાવ છે. દેવળની અંદર ધર્મશાળાઓ છે. આ દેવળથી થોડે દુર ઉંચે ડુંગરમાં મોટી વાઘેશ્વરી માતાનું સ્થાનક છે. અહિંયાં આશ્વીન સુદી ૧ થી આશ્વીન સુદી ૬ સુધી મોટો મેળો ભરાય છે. આ જગ્યાની માલીફી સોની લોકોની નાતની છે.

લક્ષ્મણ ટેકરી.

વાઘેશ્વરી માતાના રસ્તાથી થોડે દુર આગળ ચાલતાં લક્ષ્મણ ટેકરી પર જવાનો રસ્તો આવે છે. આ રસ્તેથી લક્ષ્મણ ટેકરી ઉપર જવાય છે. આ એક ડુંગરની ટેકરી તે ઉપર ચડવાનો માર્ગ

સાધારણ છે થોડે દુર ચડ્યા બાદ એક સુંદર જગ્યા આવે છે. ત્યાં કુંડ છે રહેવાનું સ્થાન છે વૃક્ષની ઘટા છે ત્યાં બાવો રહે છે બીજા પશુ કેટલાક ફળ ખાડો છે ત્યાંથી કુંગરની ટેકરી ઉપર જવાય છે. આ ટેકરીને લક્ષ્મણ ટેકરી કહેવામાં આવે છે અને ત્યાં લક્ષ્મણની ડેરી છે.

અશોકનો લેખ.

આ એક નામાંકીત ઐતિહાસીક જુની લીપીનો કાળા પથ્થરની મેડી શીશા ઉપર લખાયેલો એક લેખ છે. અશોક અને રૂદ્રદામા તેમજ ચંદ્રગુપ્તના વખતનો પુરાણો લખાએલો હોવાથી ઇતિહાસ ઉપર બહુ અગત્યનું પડે છે આ લેખનું પહેલું ભાષાંતર ઇ. સ. ૧૮૨૨ માં કર્નલ ટોડે કર્યું હતું. ત્યારબાદ ઇ સ. ૧૮૩૭ માં રેવરન્ડ દાક્ટર જે. વીલ્સને છાપી લઈ કલકત્તાના મી. જેમ્સ પ્રીન્સેવને નકલ મોકલાવી જેણે તેનો તરજુમો કર્યો તે પછી એચ. એમ. વીલ્સન ઇ બનોર્થ સીલેશન અને દાક્ટર એચ. કર્નલ એએએ ભાષાંતર કરેલાં છે. તેના ઉપર મકાન બાંધી સંરક્ષણ કરવામાં આવ્યું છે.

અશોકના લેખની આજ્ઞાઓનું ભાષાંતર.

૧ " આ દેવવત્સળ, રાજા પ્રીયદર્શીની આજ્ઞા છે-પશુ વધ બીલકુલ ખંધ રાખવો અને ખુશખબ્બિની-કોષ પશુ મિજલસ બરવી નહીં; કારણ કે દેવવત્સળ રાજા પ્રીયદર્શી જણાવે છે કે આવી મિજલસોમાં બહુ પાપ રહ્યાં છે. ખરેખર એવી એકજ મંડળી છે,

જેને દેવવત્સળ રાજા પ્રિયદર્શીએ પસંદ કરેલી છે અને તે રાજા પ્રિયદર્શીની મહાન પાકશાળાની મીઠાસ છે; પ્રતીદીન સદાયરણુના કાર્ય અર્થે લાખો પશુને હલાલ કરવામાં આવે છે; પરંતુ હવે, જો કે આ ધાર્મિક આજ્ઞા પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે તે એવી રીતે કે સદ્કાર્યાર્થે પશુવધ થઇ શકે અને આ પ્રમાણે રીવાજ ચાલે છે તો પણ તે રીવાજ દૃઢ નિશ્ચયાત્મક થએલો નથી તેથી એમ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે કે આપંદે એઓને વધ નહીં કરવામાં આવે. ”

૨. “ રાજા પ્રિયદર્શીના અખિલ રાજ્યમાં તેમજ પડોશીરાજ્યમાં એટલે કે ચૈલ, પાંડય, સત્ય પુત્ર, કેરલ પુત્રના રાજ્યોમાં યુનાન દેશના રાજા “ એન્ટાઇઓકસના તાત્રપર્ણી નામના રાજ્ય પર્યંત અને તેના પાડોશી રાજ્યોના રાજ્ય પર્યંત વ્યાધિયુક્ત માણસ અને પશુઓની સંભાળ કરવાનો રીવાજ જે રાજા દેવવત્સળ પ્રિયદર્શીને ચાલુ કર્યો છે તેનો અમલ સર્વત્ર કરવામાં આવ્યો છે; અને જે જે સ્થળે માણસ અને પશુને માટે ઉપયોગી, રોગનાશક, વનસ્પતિની તંગી હતી તે દરેક સ્થળે મોકલીને રોપાવી છે; અને જે જે સ્થળે મૂળીઆં અને મેવાની તંગાશ હતી તે સ્થળે મોકલીને તેમને રોપાવ્યાં છે; વળી તેણે માણસ અને પશુઓના હાથહા માટે રસ્તા ઉપર ફૂવા ખોદાવ્યા છે અને ઝાડ રોપાવ્યાં છે. ”

૩. “ રાજા પ્રિયદર્શી નીચે મુજબ કરમાવે છે:-જીતેલા દેશમાં મને પદ્માભિષેક થયાને ૧૨ વર્ષ થયાં હતાં ત્યારે મેં એમ આજ્ઞા કરી હતી કે-જે મારા કાયદામાં સંયુક્ત થયેલા હોય તે પછી મારી પોતાની પ્રજા હોય કે પરદેશી હોય તોપણ તેઓમાં નીતિની ફરજો

જેવી કે મા, બાપ, મિત્ર, બાળબચ્ચાં, સર્ગાવહાલાં, બ્રાહ્મણો અને શર્વણો પ્રત્યે પોતાની ફરજનો અમલ કરવાને દરેક પાંચ વર્ષે પ્રાયશ્ચિત કરવું. ઉદારતા સારી છે; જીવતા પ્રાણીઓને ઇજા નહીં કરવી એ સાફ છે, ઉડાઉપણું, અને પરનિંદાથી વિરકત રહેવું એ સાફ છે. મંડળી પોતેજ ખુલાસો કરીને અને દાખલો બતાવીને અહીં-યાં દર્શાવેલાં સદાચરણનો ધર્મનિષ્ઠ માણસને બોધ કરશે. ”

૪. “ ગત કાળમાં ધણું સૈકા થયાં પ્રાણીઓની જીંદગાની ઉપર હુમલો કરવો, પ્રાણીઓને દુઃખ દેવું, બ્રાહ્મણો અને શર્વણોને માન નહીં આપવું એ રીવાજ વધી પડ્યો છે. પણ હવે જ્યારે રાજ્ય દેવ-વત્સળ પ્રિયદર્શી ધાર્મિકપણું ચલાવે છે ત્યારે તેનું નગાફ ધાર્મિક માણસોને આમંત્રણરૂપ થયું છે; હાલમાં દેવના રથના, સ્વર્ગીય હરિતના, અને અમિતા ગોગાના દેખાવો તથા આકાશમાં ઓળંગ દુશ્મિન્દો આગળ ધણું સૈકા સુધી નહીં દેખાએલાં એવાં નજરે પડે છે. હવે ધાર્મિકપણાથી વર્તના બાબતમાં રાજ્ય દેવવત્સળ પ્રિયદર્શીના બોધથી પ્રાણીઓના જીવનું રક્ષણ કરવું, પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયાથી વર્તવું. સર્ગાવહાલાનું માન જાળવવું, સાધુ બ્રાહ્મણનો સત્કાર કરવો; મા બાપ અને વડીલની આજ્ઞા પાળવી, એનો પ્રચાર વધ્યો છે. આ અને ધણી જાતના સદાચારના પ્રચારની હજી વૃદ્ધિ કરશે તેમજ રાજ્ય દેવવત્સળ પ્રિયદર્શીના પુત્ર, પૌત્ર, અને પર પૌત્ર, સદાચારના સુધારાની વૃદ્ધિ કરાવશે; સૃષ્ટિનો પ્રલય થતાં સુધી સદાચાર અને નીતિમાં દૃઢ ઉભા રહીને તેઓ સદાચારનો બોધ કરશે; સદાચારનો બોધ કરવો એ ખરેખર ધણું ઉમદા કામ છે અને જે અનાતિવાન હોય છે તેના તરફથી સદાચરણમાં ચાલવાની આજ્ઞા બાંધી શકાતી

નથી. તેટલા સારૂ આરી ખાખતમાં ઘટાડો નહીં પણ વધારો સારો છે; એરી મતલબથીજ આ લખવામાં આવેલ છે; તેથી વૃદ્ધિ કરવાને અંતઃકરણપૂર્વક એએએ જ્ઞાન આપવું અને તેનો ઘટાડો કરવાને નેમ ન રાખરી. રાજે દેવવત્સળ પ્રિયદર્શિને આ પોતાના પદ્મલિપેક પછી ખારમે વર્ષે લખાવેલી છે. '૧

૫. “દેવવત્સળ રાજા પ્રિયદર્શિન આ પ્રમાણે જાહેર કરે છે:-
સદાચારથી વર્તવું ફુર્તલ છે માટે મારે, મારા પુત્રોએ, અને મારા પરપૌત્રોએ લણો ફાલ્લો કરવો, અને દરેક યુગમાં મારી ઓલાદે તેને અનુસરીને ચાલવું તેથી જોઓ તેમની નકલ કરશે તે સુખ ભોગવશે. અને જોઓ તે રસ્તો છોડી દેશે તેઓ દુઃખ પામશે. દુરાચરણ કરવો સડેલો છે, તેટલા માટે મને પદ્મલિપેક કર્મના છેલ્લા વર્ષમાં સદાચરણની વૃદ્ધિ અર્થે અને સદાચારના સુખ અર્થે “કર્મમોધ,” “મંધાર,” “રાક્ષત્રિક,” “પિતેનિક,” દેશના ભોડો ઉપર સમજા ધર્મના લોકોના સદાચરણના નિયંત થવા માટે મેં ધર્મ-મહામંત્ર એટેલે સદાચાર ખાતાના મોટા અમલદારો નીમ્યા છે. બિનહરકને, સુશિળના સુખ અર્થે, ચોક્કાઓ બાલણો, બિશ્વકો, નિરાશ્રિત, વીજેરેમાં તેઓનો પ્રચાર કરવામાં આવશે. જોથી ધાર્મિક બોધકોએ પવિત્ર જ્ઞાન સાધનથી જેમને બાધેલા છે તેઓ બંધન મુક્ત થાય, તથા જેમનો નિમક કરેલો છે તેઓ છૂટા થાય; તે અમલદારોએ મારા ભાઈ અને બહેનના કિલ્લા તથા શહેરોમાં જવું તેમજ જ્યાં મારા કોઈ વડાલા રહેતા હોય ત્યાં પણ જવું; અને સદાચાર ખાતાના કારભારીઓ, એટલે જોઓને સદાચરણની

૧. આ અને છઠી આજ્ઞા ડાકતર કર્મના તરબુમાં ઉપરથી લખેલી છે.

નિધેઆના રાખવા 'સાર' નિમ્મા છે, તેઓએ જ્યાં જ્યાં સહચારને કાયદો સ્થપાય ત્યાં ત્યાં ધારમીક અને સદ્ગુણીને ઉત્તેજન આપવું. આ મતલબથી તે આઘા લખવામાં આવી છે અને લોકોએ તે પાળવી. ”^૧

૬. “ રાજા દેવવત્સળ પ્રિયદર્શિ આ પ્રમાણે કહે છે:—
મતલાજમાં લોકોનું હિત જાળવવું અને અમલદારોએ તે ઉપર નિધે-
આની રાખવી તેમાંથી એક વિષે દરકાર દરી નથી; તેટલા સાર તેવી
જાતની સંભાળ હું લઉં છું. જેટલો વખત થમાં હું રાજ્ય કરું છું તે
દરમીયાન દરેક સ્થળે સ્ત્રીઓ ઉપર, દેવાર્પિત જગો ઉપર, મુસાફરી
કરતા જાત્રાળુ ઉપર, વેપારીઓ ઉપર, (અથવા વેપારી મારકીટો
ઉપર) અને વિહાર ભૂમીપર તપાસ રાખનારાઓને મેં મારા લોકો-
નું હિત સાચવવા નીમ્યા છે, અને સંઘળી આખતમાં હું મારા લોકના
હિતની વૃદ્ધિ કરું છું;^૨ અને જે જે હું જાહેર કરું અગર જે જે
મહામંત્ર જાહેર કરે તે રાજ્ય સભા રૂપર ચુકાદા માટે મુકવામાં
આવશે, આ પ્રમાણે તેના ખજાર મને કરવામાં આવશે. આવો
મેં દરેક સ્થળે અને દરેક જગ્યાએ કરેલો છે, કારણ કે દુનિયા-
દારીનું કામ ચલાવવામાં મને સતોષ ઉપજતો નથી; અખિલ
સૃષ્ટિની આખાદી કરવી એ ધણો લાભક ઉભમ છે. સંઘળાં
પ્રાણીઓ પ્રત્યે નિર્દોષ થવું, આ લોકમાં તેમને સુખી કરવા, અને

૧. ડાકતર કહે આ પૂતરાવલોગન કરી સુધારું નથી. ઉપહું પ્રોફેસર
વિક્સનું ભાષાંતર છે તેમાં ત્યાર પછીના ભાસ્યકારોએ થોડો ધણો સુધારો
વધારો કર્યો છે.

આઠલે સુધી ડાકતર કાનું ભાષાંતર છે.

પરલોક (સ્વર્ગ) મેળવવાને શક્તિમાન કરવાં એ મારો અખિલ ઉદ્દેશ્યથી એ સદાચારની આજ્ઞા લખેલી છે:-તે લાંબો વખત નહીં પ્રયત્ન છે. આ રહો. અને મારા પુત્રો, પણ મારી પાછળ સાર્વજનિક કલ્યાણ માટે મહેનત કરો, પણ આ અતિશ્રમ વગર બનવું મુશ્કેલ છે. ”

૭. “ દેવવત્સળ, રાજા પ્રિયદર્શિન હુકમ કરે છે કે-દરેક સ્થળે સવળા સંપ્રદાયના સાધુઓએ સત્તાક શાંતિથી વર્તવું. જે નિયમો પોતે પોતાની જાતની આત્મતામાં પાળતા હોય તે તથા આત્માની શુદ્ધતા વિશે તેઓ સવળાં બહોંસ કરે છે; પણ લોકોને જુદા જુદા મતને જુદી જુદી અભિરૂચી હોય છે, તે પણ સાધુઓ પોતે જે માગે છે તે બધું અથવા તેમાંનો કાંઈ ભાગ તેઓને મળે છે. એવું છતાં પણ જેને મોટી બીક્ષા મળતી નથી તેઓએ પણ પોતાના મનોવિકાર અધિપત્ય, મનની શુદ્ધિ તથા કાળ ચાલે એવી દ્રઢ ભક્તિ અને જ્ઞાન સંપાદન કરવાં એ સાફ છે. ”

૮. “ અતઃ કાળમાં રાજાએ મોજશોખને માટે મુસાફરી કરતાઃ મૃગીયા ખેલ અને આવા બીજા વિનોદોનો પ્રચાર હતો. પણ રાજા દેવવત્સળ પ્રિયદર્શિને પોતાનો પદ્મભિષેક થયા પછી વર્ષે બે પુરાણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું તેટલા માટે તે સદાચારના રસ્તામાં ચાલવા મંડ્યો, તે આ રીતે કે બ્રાહ્મણ અને સાધુઓને પોતાને ધરે બોલાવી તે દાન આપે છે અને વડિલોને પોતાને ધરે બોલાવી તે ભેટ આપે છે, શહેર અને દેશની વસ્તીની મુક્ષાકાંત લે છે તથા સદાચારજીનો બોધ કરે છે, અને તેનું સંશોધન કરે છે. રાજા દેવ-

૧. આ બોધના લાભાંતર ઉપરથી લીધેલું છે.

વત્સળ પ્રિયદર્શિએ સન્માર્ગ સ્વિકાર્યો ત્યારથી અત્યાર સુધી આ તેણે મોટામાં મોટી મોજમઝા માની છે. ”^૧

૯. “ રાજ દેવવત્સળ પ્રિયદર્શિન આ પ્રમાણે કહે છે; તે સત્ય વાત છે કે માણસો વ્યાધિ વખતે, સગાઇ વખતે, લગ્ન વખતે, સંત-તિની પ્રાપ્તિ વખતે અગર તો ધરેથી નિકળતી વખતે શુભ મુહૂર્ત જુએ છે, અને ત્યાર પછી સઘળાં કાર્ય કરે છે આ અને બીજે પ્રસંગે માણસો સઘળાં એવી બાબતો કરે છે કે જેથી પોતે ઉન્નતિમાં આવશે, એમ તેઓ ધારે છે. પણ જે કાંઈ વિધિવિધ નકામી અને નિરુપયોગી બાબતો કરે છે તે મોટા મુખ છે. તોપણ આમ કરવાથી પણ જેથી તે માણસ ઉન્નતિ થાય તેવી બાબત કરવાની જરૂરીયાત તો મટતીજ નથી; પરંતુ જે બાબત કહી તે કરવી કાંઈ કામની નથી. પરંતુ ખરી ભક્તિ બહુ કામની છે. આમાં શેવકા તથા તાબેદારોની સાથે યોગ્ય વર્તણૂક ચલાવવી, વડોલો તથા સ્વામિઓનો નિષ્કપટ સત્કાર કરવો, જીવતાં પ્રાણીઓ તરફ નિષ્કપટ આત્મસંયમ રાખવો, અને બ્રાહ્મણ તથા સાધુઓ તરફ નિષ્કપટ પરાંપકાર શુદ્ધિ રાખવી. આ અને આવા બીજાં કામો એ ખરી ભક્તિ કહેવાય. દરેક માણસે બીજા પ્રત્યે ઉપર મુજબ વર્તણૂક ચલાવવી, પછી તે પીતા હોય કે પુત્ર, ભાઈ હોય કે ધણી હોય; આ ઉમદા બાબત છે; આથી પોતાનો ભાગ્યેદય થશે એમ માની જ્યાં સુધી પોતાનો હેતુ સંપૂર્ણ બર આવે ત્યાં

૧ આ અને હવે પછીની ચાર આજ્ઞાઓ ડાકતર કર્મનાં ભાષાંતર ઉપરથી લીધેલી છે.

સુધી એક માણસ તે કર્યા કરવું. આપણે હમણાંજ “ નિષ્કપટ પરોપકાર શુદ્ધિ ” વિશે કહી ગયા; હવે સહ લક્ષિતમાંથી, જેવી પરોપકાર શુદ્ધિ અને જેવો પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે, તેને મુકાબલે બીજી કોઇ પરોપકાર શુદ્ધિ તેમજ પ્રેમ આવી શકતો નથી, કોઇ પણ સમજન મિત્રે, સર્ગાએ, અગર સોબતીએ, દરેક પ્રસંગ આવે ત્યારે આ વાત બીજાના મન ઉપર એમ બતાવતો ઠસાવતી કે આ આપણું કર્તવ્ય કર્મ, આમ કરવું એજ ઉચિત છે. આ સત્રંગી બાજતો કરવાથી માણસો સ્વર્ગમાં જવાને પાત્ર થાય છે; તેટલાં થાટે જેણે સ્વર્ગમાં જવું હોય તેણે બીજી બાજતો પહેલાં પોતાની આ દરજ્જા અદા કરવી.

૧૦. “ રાજ દેવવત્સળ પ્રિયદશિન એમ નથી માનતે કે વર્તમાનકાળમાં અને પછીથી જો મારી પ્રજા સદાચરણના બોહનું અનુસરણ કરે નહીં અને તે સદાચાર ખરી રીતે પાળે નહીં તો એકલી વિખ્યાતી અને મોટી પ્રસિદ્ધિથી મને બહુ લાભ મળે. પહેલી જણાવેથી બાબત કરીનેજ રાજ દેવવત્સળ પ્રિયદશિન વિખ્યાતી અને પ્રસિદ્ધિની અપેક્ષા રાખે છે. તેટલાં મારેજ રાજ દેવવત્સળ પ્રિયદશિન આગ્રહપૂર્વક જેને માટે પ્રયત્ન કરે છે તે પરલોકને માટે છે. જેથી તે તદ્દન અને ગિલકુલ નિષ્કલંક થાય. હવે કલંક એ પાપની યરાચરજ છે. પરંતુ દરેક વસ્તુને ભોગ આપીને શક્તિનો બહુ શ્રમ કર્યો વગર કોઇ પણ માણસથી આ જનવું મુશ્કેલ છે-પછી તે નીચી પાયરીનો માણસ હોય કે ઉચ્ચનો. પરંતુ ઉચ્ચ પાયરીના માણસને તો ખરેખર આ ધણું મુશ્કેલ છે. ”

૧૧. “ રાજ દેવવત્સળ પ્રિયદશિન આ પ્રમાણે કહે છે:-સહ-

ભક્તિ, સદ્ ગોષ્ઠિ, ઉદારતા સદ્ સંજ્ઞા, ના જોવી કદ
 ભક્તિ નથી. તેમાં સેવકો. અને તાપ્તાના માણસો સાથે યોગ્ય વર્ત-
 ણક ચલાવવી તેનો, મા આપની નીખાલમપણાથી આજ્ઞા પાળવી
 તેનો, મિત્રો ઓળખાણુરાળાં માણસો, વ્યાઘ્રણો, અને સાધુઓ
 પ્રત્યે પરોપકારશુદ્ધિ રાખવી તેનો તથા પ્રાણિના જીવનું રક્ષણ
 કરવું તેનો, સમાવેશ થાય છે. પીતા, પુત્ર, બંધુ, મિત્ર, ઓળ-
 ખાણુનાં માણસો, સંજ્ઞીઓ અને પાડોશીઓએ પણ આ કરવું.
 એ સતૈત્ય છે. આ પ્રમાણે તે સાર છે; આ પ્રમાણે માણસોએ
 વર્તવું જોઈએ. જે આ પ્રમાણે વર્તે છે તે આ લોકને પોતાના
 મિત્ર ૩૫ કરે છે અને પરલોકમાં પોતાનો સદ્ ભક્તિથી અનિનાશી
 ફળ મેળવે છે.”

૧૨. રાજ દેવવ્રતસળ પ્રિયદર્શિન સપ્તગા સંપ્રદાય તથા પંથના
 સાધુઓનો તથા સપ્તગા પંકિતનાં કુટુંબોના વડીલોનો સત્કાર
 કરે છે, અને તે સત્કાર પ્રેમદાન, અને સપ્તગી જાતનાં સત્કારના
 ચિન્હોથી સત્કાર કરે છે. ખરેખર દેવવ્રતસળ પ્રિયદર્શિન પ્રેમ-દાન
 અથવા સત્કારના ચિન્હોને જોટલાં કિમતી ગણે છે તેના કરતાં
 આ બાબતને તે વધારે કિમતી ગણે છે, એટલે કે જે બાબત
 કરવાથી સપ્તગા સંપ્રદાયની પ્રસિદ્ધિ અને અતર્ગત માન્યતામાં
 વૃદ્ધિ થાય એવી બાબત હવે અંતર્ગત માન્યતાની વૃદ્ધિ થણે
 પ્રકારે થઈ શકે, પરંતુ તેનું મુળ મંડાણ હદ મર્યાદામાં રહીને
 પુષ્પ વિચાર કરીને બોધવામાં રહેલું છે, આથી કોઈ પણ
 માણસે પોતાના સંપ્રદાયની સ્તુતિ કરવી નહીં-શ્રીમ સંપ્રદાયને
 વખોડવો નહોં. અથવા અયોગ્ય પ્રસંગે તેનો તિરસ્કાર કરવો
 નહોં; (પણ) સપ્તગે પ્રસંગે તેને માન આપવું, એક માણસ

પોતાથી બુદ્ધ સંપ્રદાયના માણસ કાંઈ ફાયદો કરે. પછી તે
 મને તે હેતુથી કરે. તોપણ તેથી તેના પોતાના પંથને લાભ થાય
 છે અને બીજા સંપ્રદાયને પણ ફાયદો થાય છે; એથી ઉલટી રીતે
 વર્તવાથી માણસ પોતાના સંપ્રદાયને જફા લગાડે છે, અને બીજા
 સંપ્રદાયને નાખુશ કરે છે. દરેક જણ જે પોતાના પંથની તારીફ
 કરે છે તે કદાચ પોતાના પંથ પ્રત્યે પોતાના પ્રેમને લીધે તેના
 મહિમા વધારવા સાફ આ બધું કરે છે. છતાં પણ આમ કરવાથી
 તેના પોતાના પંથને તે ધણી જફા લગાડે છે. તેટલા માટે એક
 રામ રાખવો એ ઉત્તમ વાત છે, જેથી સઘળા એક બીજાના ધર્મને
 જાણે અને તેનું મધેચ્છ શ્રવણ કરે. કારણ કે દેવવત્સળ પ્રિયદ-
 શિર્ષિની એવી ઇચ્છા છે કે સઘળા પંથના માણસોને સાફ શિક્ષણ
 મળે, અને પરાપકાર શીળતાના મતને સ્વિકારે. અને જેઓનું
 વશણ તે સઘળા બાળ્યેતો કરવા તરફ હોય તેઓને એમ ખાત્રી
 આપવી કે દેવવત્સળ પ્રિયદશિર્ષિન પ્રેમ-દાન અને સત્કાર-ચિન્હને
 તે જેટલાં કિમતી ગણે છે તેના કરતાં સઘળા સંપ્રદાયની પ્રસિદ્ધિ
 અને અંતર્ગત માન્યતાની શક્તિ થાય તેને તે વધારે કિમતી ગણે
 છે. આ મતલબથી તેણે ન્યાયના કામ ઉપર કોટવાળો સીએ, /
 ઉપર નિષેઢબાની રાખવાને માજુસ્ટ્રેટો, સરભરા ખાતાના ઉપરીએ,
 વિગેરે નીઆ છે અને તેનું પરિણામ એ થયું છે કે દેવવત્સળ
 પ્રિયદશિર્ષિનો પંથ આબાદ થયો છે અને સદાયરજુને પુણું દમામ
 સમીત તે બહાર પાડે છે.

૧૩. * * * * જેની સમાન વૃત્તિ તથા તે હેતુ (પાર
 પાડવા) તરફ જેનો પરીશ્રમ તથા અતિશય આપણ, તથા કહા-
 પણ બરેલી વર્તણૂક, * * * * પછીથી કલાગા પ્રાંતમાં દ્રબથી

ન મેળવી શકાય એવું. * * * * * ધર્મનો લોપા અનુબંધ અને મૃત્યુ, તથા અનુબંધ જાતીનો નીરંકુશ અનાચાર (અષ્ટ ગુણો હોય): એવા સમયમાં દેવાનામ પ્રીયના અમુલ્ય નીતિ વચનો જેમાં જ્ઞાન તથા શાસ્ત્રનું તત્ત્વ સમાએલું છે તેનો ઉદ્ધવ થયો, માતૃ તથા પિતૃની મર્્યાદાશીલ સેવા; ધર્મગુરૂની મર્્યાદાશીલ સેવા; મિત્ર તથા બાળક પ્રત્યે પ્રેમ, સગાં સંબંધીને તથા આકરોને (બાહ્ય શ્રવણ ઇત્યાદીને) જ્ઞાન આપવાથી ભવની પીડા ટળી જાય છે; તદ્દિપરંત આવી બાબતમાં સતત ઉદ્યોગ કરવો એજ કીર્તિ છે. પાપનું ધર્મ પાળનારો એવો કોઈ સમુદ્ધ નથી કે તેમાં જીવતા જીવને ઇજા નહીં કરવા બાબત તથા તેમને સંતુષ્ટ રાખવા બાબત દેવાનામ પ્રીયના જેવાં કરમાનો છે તેવા સ્તૌત્ય, હિતકારી તેમજ અતી ઉદાર કરમાનો હોય, તેમજ તેની જેવી દયાયુક્ત પદ્ધતી હોય, * * * * * અને વળી યુનાન દેશના રાજાઓ, જોનઃથી મીસર દેશના રાજાઓ, ટોળમીઓ એન્ડીગોનો, માગા * * * * * પરંતુ આ દેશમાં અને પરદેશમાં જ્યાં જ્યાં દેવાનામ પ્રીયના ધર્મ સંબંધી કાનુન જાય છે ત્યાં ત્યાં ધર્મોન્તર કરાવે છે. અર્થાત પોતાના અતર્માં મેળવી લે છે; * * * * * વિજય વિવિધ પ્રકારના છે: પરંતુ ખુશનુમા મનોવૃત્તિમાંથી ઉત્પન્ન થતી ખુશાલી જે વિજયથી મળે છે તે જાતે ખુશાલીરૂપ અષ્ટ પડે છે; સદ્ગુણનો વિજય સુખ છે; સુખના વિજયને કોઈ પરાજીત કરી શકતું નથી; જેમાં વિશેષ કરીને સુખની પ્રતિતી રહેલી છે:—આવા વિજયની આ લોકની વસ્તુમાં અને પરલોકની વસ્તુમાં અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે.

૧૪. “રાજ દેવવત્સળ પ્રિયદર્શિને આ સદાચરણની આશા એક ઠેકાણે સંક્ષિપ્તમાં, બીજે ઠેકાણે શ્રેય વિસ્તારમાં, અને ત્રીજે

દેમણે સંપુષ્પ વિસ્તારમાં લખાવેલી છે જેથી દરેક સ્થળે તેનો સંપુર્ણ અમલ થતો હોય એમ જણાતું નથી; કારણ કે રાજ્ય મોટું અને જે મેં લખાવેલું છે એ ઘણું છે, જુદી જુદી બાબતમાં એક બીજા સાથે સંબંધ હોવાથી ઘણે દરેજને પુનરાકિત પણ થયેલી છે જેથી લોકો તે રીતે મરજીપૂર્વક તે બાબતો ગૃહણ કરે.

રાધાડેરી.

ચોકી પાસે સુવર્ણરેખા નદીમાં રાધાડેરી નામનું મંદીર છે, મંદીર શીખરસંધ બાંધેલું છે પાસે એક પાણીનો નાનો ગુન્હો છે. અહિં વડનગરા નાગર કોમની અવીવાહીત કુમારીકાઓ લગ્ન સાલમાં ગાગર નહાય છે. તેમજ પંચતીર્થ કરવા જનાર લોકો પણ અહિં પ્રથમ નહાય છે.

મુચકંદ મહાદેવ.

આગળ ચાલતાં થોડે દુર જગન્નાથજીનું દેવળ આવે છે. ત્યાંથી સુવર્ણરેખા નદીમાંથી સામીખાણુએ કુંગરમાં જતાં મુચકંદ મહાદેવનું દેવળ આવેલું છે. આ દેવળ પુરાણું છે. ત્યાં એક નાની ગુફા છે. તેમાં મહાદેવની મુરતી બોરાજે છે. સતયુગમાં માનવતાં રાજનો પુત્ર મુચકંદ હજાર વર્ષ સુધી લડાઈ કરી દૈત્યોને મારી પછી દેવતાઓના વરદાનથી રેવતાચાગની ગુફામાં જઈ મુગકંદ સુષ્પ રહ્યો હતો, દારપરમાં ચાલેવાએ પોતાના ગોર ગર્ગઝાપિની નપુઠક શબ્દ વાપરી મશ્કરી કરી તેથી ગર્ગઝાપિએ શંકરની તપશ્ચર્યા કરી ચાલવકુળનો નાશ કરવા પુત્ર માટે વરદાન માગતાં તેને કાળચવન નામનો પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. તે નારદની ઉશ્કેરણીથી મથુરામાં શ્રોકૃષ્ણ ઉપર ચડાઈ કરતાં કૃષ્ણ કાળચવનના લખથી અહિં નાશી આવતાં વરદાન મેળવી સુતેલા મુચકંદ રાજની બાણુએ પુષ્પાઈ

જાન વસે આવેલો કાળમવન મુચકંદને શ્રીકૃષ્ણ જાણી લાવના પ્રહારથી જાગૃત કરતાં મુચકંદે ક્રોધ દર્શિથી તેની સામું જોઈ તેથી તે જાળવા લાગ્યો. મુચકંદે શ્રીકૃષ્ણની સ્તુતી કરી મળમળને વરદાન આપવા વીનવતાં શ્રીકૃષ્ણે તેને વરદાન આપ્યું કે તેને હીન્દુ મુસલમાન બંને લોકો માનશે એવું વરદાન આપ્યું (કાશ તે દાતારના નામથી મનાય છે.

શ્રી હામોદરજી કુંડ.

ત્રીથી આગળ ચાલતાં હામોદરજી કુંડ આવે છે. આ કુંડને ખાટ બધેલો છે તે ૨૭૫ ફીટ લાંબો અને ૫૦ ફીટ પહોળો છે. આ હિંદુઓનું મોટું તીર્થ છે. સ્થળ ધણું રમણીય છે. અહિં દરબરું હજારો માત્રાણુ પરદેશથી આવી નાહી પવિત્ર થાય છે. (પાપથી મુક્ત) આ કુંડ ઉપર ભીમઅંગીયારજી (જે સુદી ૧૧) નો દિવસ તથા શ્રાવણ વદી ૮ (કૃષ્ણજન્મંતી) ને દિવસે પણ મેળો ભરાય છે. તેમજ શ્રાવણ વદી ૧૩-૧૪-૦)) (પ્રતી) ના દો સે માં મોટો મેળો ભરાય છે. આ તીર્થના અંદર મુરતુ પામેલાં માથાસેના હાડકાં (પુલ) દુર દેશાવરથી અહિં નાખવા આવે છે આ તીર્થ પર માજી દીવાન સાહેબ રાવઅલ્લાદુર હરીદાસ તારારીદાસ નાઝાદના વતનીએ તેમની માતૃશ્રીના પુન્ય પ્રામાર્થે પુલ બધાવેલો છે.

શ્રી હામોદરજીનાં મંદીર.

આ દેવાલયો હામોદરજી (દામાંકુંડ) ઉપર આવેલો છે. તેને ફરતી દીવાલ અને મોટો મજાનુત કોટ છે તેના અંદરથી શીખરઅંધી જુના વખતનું બધાયેલું વચોવચ શ્રીહામોદરજીનું મોટું દેવાલય છે. આગળ મડપાકૃતીથી બધેલો ચોક છે તેમાં શ્રીહામોદરજી વીજેરની મુરતી બીરાજે છે.

નેડમાં બીજું શીખરબંધી નાનું દેવળ છે તેમાં બળદેવજીની મુરતી બીરાજે છે. આ દેવાલયોની માલીકી ગીરનારા શાંતિના બાલણીની છે અને તેની સેવા પુજા ગીરનારા બાલણી કરે છે. આદરથી અમાસ (આવશ્ય વહી ૦)) શીવરાત્રીનો મેળો મહા વહી ૧૧ થી માહા વહ ૧૪; ચૈત્રી પુનેમનો મેળો (ચૈત્ર સુદી ૧૧ થી ચૈત્ર સુદી ૧૫ સુધી) આ દોવસોમાં પરદેશી જત્રાણ પાસેથી શ્રાદ્ધમોદરજીની ડોદી (દેવડી) ઉપર છુટો ૧ (અરધો પૈસો) બજાઈ કોઠે ધરમાદા લેવાય છે.

દેવતી કુંડ.

આ દામોદરજી કુંડની નૈરત્ય ખુણમાં દેવતી કુંડ નામનો કુંડ આવેલો છે. આ કુંડ દેવત રાજાની પુત્રી અને યાદવ બળદેવની પત્ની દેવતીના નામથી તેનો બંધાવેલો કુંડ છે. ઉપર આગ્રવજી આદીની ભતાઓ આવેલી છે.

આ કુંડ હોંદુ ધર્મની બાલણી મુજબ તીર્થ આકૃતિએ બંધાયેલો છે. તેની અંદર ચોરસોમાં ગોખલાઓમાં હિંદુઓના દેવોની મુરતીઓ બીરાજે છે. યાત્રાએ આવનાર લોકો પ્રથમ આ કુંડમાં નાહી પછી દામોદરજી કુંડમાં નહાય છે.

મી મહામણજીની બેઠક.

દેવતી કુંડ ઉપર આ મામહામણજીની બેઠક અને મકાન આવેલું છે. આના અંદર વૈષ્ણવ લોકોને ઉતરવા માટે ધમશાળા છે.

જત્રાણ વૈષ્ણવોને માટે આ વિશ્રાંતિસ્થળ ધણું વખાણુવા લાયક છે. આ મંદીર અને મકાન ગુર્જાપ્રજી મહારાજની હવેલીની માલીકીનું છે. ફરસાલ કારતક સુદી ૯ ના રાજ અહિં અનકુટ ભરાય છે. તેના દર્શનાર્થે સહેરવા લોકો ધણા બધા આવે છે.

આ શીવાય હામેદર કુંડ તીર્થની આસપાસ ધર્મશાળાઓ ફરાસી બાવાની જગ્યા, શીવસયો વીગેરે હીંદુ ધર્મને સમર્થ દેવા-લયો આવેલાં છે ત્યાં આગળ પીતુને પાણી રહ્યા પીપ્પા તથા તુળશી ક્યારો પણ છે.

સોનાપુર.

ત્યાંથી થોડે દુર નજીકમાં પુર્વાદિ બાબુએ સોનાપુર (સ્મશાન) આવેલું છે. અહિં હીન્દુ લોકોના મૃત દેહને અગ્નિ સંસ્કાર કરવામાં આવે છે. આ સ્થળ શહેરના રહીશ મોટ વણીક શાંતિના મંજ હરગોવીંદાસ જીવજીદાસ તરફથી બંધાવવામાં આવ્યું છે. તેની બાબુમાં હાલમાં મોટે ખર્ચે જુનાગઢના વત્ની હાલ મુખ્ય વસતી શેઠ ગીરધરલાલ ધારશીલાઇએ સમગ્રી સમવડવાળું નવું સ્મશાન બંધાવ્યું છે.

બ્રહ્મેશ્વર મહાદેવ અને બાખચોરા.

આ સ્થળની લગભગ બ્રહ્મેશ્વર મહાદેવની જગ્યા આવેલી છે. તેમાં ત્રણ શીખરબંધી દેવાલયો છે; તેમાં મહાદેવની મુર્તિ બિરાજે છે. તેની બાબુમાં બાખચોરાની જગ્યા છે. આ જગ્યામાં બાખી બાવાઓ રહે છે. તે જગ્યાધારી બાખી બાવાઓનું સ્થાન છે, તેમાં રમચંદ્રજીની મુર્તિ બિરાજે છે.

દુધેશ્વર મહાદેવ.

ત્યાંથી આગળ ચાલતાં વોઠળા (નાની નદી) કાંઠા ઉપર આવેલી એકાંત જગ્યા ઉપર બંધાએલું મહાદેવનું મંદિર છે. નદીના કાંઠા ઉપર જંગલમાં આવેલું આ દેવળ ધણું રમણીય લાગે છે.

શ્રી ગીરનારજીની પરિક્રમા.

દુધેશ્વર મહાદેવની જગ્યા પાસેથી ગીરનારની પરિક્રમાએ જવાનો રસ્તો શરૂ થાય છે. એમાસાની ઋતુમાં આસપાસનાં મામેના તેમજ બીજાઓ હાસાણ ટોળામાંથી શ્રીગીરનારજીની પરિક્રમાએ જાય છે. તેમજ ખારે મ.સ. પશુ ધણુ યાત્રાળુઓ ગીરનારની પરિક્રમાએ જાય છે. દુધેશ્વર મહાદેવથી કુંઘરમાં આ રસ્તો ચાલે છે તેમાં આગળ ચાલતાં પ્રથમ ઝીણા ખાવાની મઠી આરે છે. ત્યાં ખાવાની જગ્યા છે. આ જગ્યા સુંદર ને રમણીય છે. ત્યાંથી આગળ ચાલતાં સરખડીઆ હનુમાનજીની મુર્તિ ખીરાજે છે. ત્યાં જોગી રહે છે. જગ્યા રમણીય ને સુંદર છે સ્થાન એકાન્ત સ્થળ જનને માટે સાડ છે તે સ્થળે પરિક્રમા જનાર લોકો પ્રથમ મુકામ કરે છે. ત્યાંથી પરિક્રમાનું બીજું સ્થળ સૂર્યકુંડ નામે ખાંધિલો કુંડ આવે છે. કુંડ દિન્દુ ધર્મ ખાંધણીથી ખાંધિલો છે. તે કુંડ ઉપર સંદરનું દેવાલય આવેલું છે. ત્યાં અતીત ખાવો રહે છે.

ત્રીજે સ્થળે માળવેલા નામથી ઝોળખાતી જગા આવે છે ત્યાં બેરવનું સ્થાનક છે. બેરવની જગા છે. માળવેલા નામના વેલાના ઝાડો આ જગ્યાએ ધણુ છે તેથી આ જગ્યા માળવેલાના નામથી ઝોળખાય છે. ત્યાં આગળ ખાવો રહે છે. પરિક્રમાએ નિકળેલા લોકોની વિશ્રાન્તિ માટે આ સ્થળ લાયક છે. આ સ્થળે આખાનું વન છે, વસંત ઋતુમાં આ સ્થળે વધારે આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે.

આગળ ચાલતાં ખોડીયાર માતાની જગ્યા આવે છે. આ જગ્યા રમણીય નથી. તેમ દાંષ પશુ આશ્રમ નથી. ત્યાં કોષ્ટ ખાવો સાધુ પશુ રહેતો નથી. સ્થળે ધણુ ભયંકર છે, એ ભાગમાં વૃક્ષ વિગેરે પશુ નથી. ત્યાંથી કુંઘર ઉપર ચડવાની ટેકરી છે. ત્યાંથી નીચે ઉતરી રસ્તો શરૂ થાય છે, આ રસ્તેથી આગળ ચાલતાં નક્કા

પાણીથી ઝોળખાતી જગ્યા આવે છે ત્યાં પાણીનો મોઝો ગ્રન્હો છે. આ ગુન્હામાં નહનું સાધન નથી પણ નાદરત્તથી પાણી આવે છે તેને લોકો નહનું પાણી કહે છે. ત્યાં હનુમાનજીનો મુરતી છે. ત્યાર બાદ સાકરીયા આંમલો નામનું વૃક્ષ આવે છે. આ આંમલો મીઠો છે તેથી તે આંમલાનું નામ સાકરીયા આંમલો પડેલું. ત્યાંથી થોડે દુર યોગીયો ગુન્હો આવે છે આ ગુન્હામાં પાણી ખાગેમાસ થઈ ઉડું રહે છે; એ ગુન્હામાં ઉપરથી પાણીની ધારા પડે છે.

જનરાણીની વિશ્રાન્તિ મટે યોધું સ્થળ ખેરદેરી જગ્યા આવે છે. આ સ્થળ થઈ રમણીય છે અહીં માતજી મુરતી ખીરજ છે, તે ઉપર ખેરડીનું વૃક્ષ છે તેથી ખેરદેરીના નામથી આ જગ્યા ઝોળખાય છે. સ્થળ રમણીય અને આનંદી છે ત્યાં વૃક્ષ થઈ જાતના થાય છે. વનસ્પતી તાજા અને સારી અહીં બારે માસ મળે છે તેમજ અહીં લીંબુના વૃક્ષ થયાં છે તે ફળ થયાં સારા થાય છે તેથી અહીંના લીંબુ વખણાય છે.

ત્યાંથી ગીરનારજીની તળેટીમાં આવાય છે. માર્ગમાં નસામંખા ખીરની જગ્યા આવે છે તેમજ આગળ નામનું આંખાનું વન આવે છે.

ગીરનારની તળેટી

ભવેશ્વર તથા વસ્તાપત મહાદેવ અને મૃગી કુંડ

આગળ ચાલતાં ભવશિખ્યાત પવિત્ર ગીરનારની તળેટી આવે છે. અહીં ભવેશ્વર મહાદેવનું દેવાલય આવેલું છે. જોડમાં એક નાની વાવ છે. સામી બાજુએ એક પુગણ પ્રસિદ્ધ વસ્તાપત મહાદેવનું દેવાલય આવેલું છે, આ મહાદેવ આ ક્ષેત્રના અધીપત્ય તરીકે મનાય છે.

પાસે મૃગીકુંડ છે તેનો ધાટ બાંધેલો છે તેમાં ન્હાવાનું મહાત્મ પ્રભાશખંડ તથા ગીરનાર મહાત્મમાં થઈ વર્ણવેલું છે.

અહિં ૨ વર્ષ માથ વઢી ૧૧-૧૨-૧૩-૧૪ (શ્રીવશત્રી) ના શ્રીમદ્ ગીતા મેઝા બરામ છે તેમજ મેઝા કરતા આવેલ માણસોની સંખ્યા ૪૦ થી ૫૦ હજારની થાય છે.

પણે દુર દેશવરથી લોકા મેઝા જોવા ત્યાં આરે છે અને તમાકીરી તથા દુકાનદારો વિગેરેની મેદની જોવા કાયક દેખ છે.

ભુવેશ્વરનું તળાવ.

આ તળાવ કુંભરની તળેડીમાં આવેલું છે અને તે સં. ૧૬૫૬ ના માહાન કુંભાજીમાં ખેડાવવામાં આવ્યું હતું, અહિંથી પાણીનો નળ ગામમાં (ભુવેશ્વર) લાવવામાં આવેલ છે. તળાવ સાધારણ વિશાળ છે. આ તળાવનું પાણી ભારી છે, તેથી પીવાના કામમાં મોડું વપરાય છે.

શ્વેતાંબરી દીગંબરી ધર્મશાળા.

આ ધર્મશાળા ગીરનાર ઉપર ચડવાના દરવાજા લગોલગ રસ્તાની સામાસમી બાજુએ બંધાયેલી છે ત્યાં હજારો જત્રાણુ રાતવાસો રહે છે. ત્યાં બારે માસ દુકાનદારોની સમવડતા સારી છે. આ ધર્મશાળાઓની અંદર દીગંબરી, શ્વેતાંબરી શ્રાવકોનાં મંદીર છે, તથા વાસણ, પામરણ, પાણી વગેરેની સોજ સારી છે.

અહિં અમદાવાદના રવીશ પ્રેમચંદ્ર રાયચંદ તરફથી લાડવા મોકિયાનું સહાયત મળે છે એ ધર્મશાળા પણ તેમની બંધાયેલી છે. તથા બીજી ધર્મશાળા લખતરના કામદાર સંઘવી પુલાબાઇની બંધાયેલી છે.

અહીં વેશ્વરી સંપ્રદાયની કે બીજી ધાર્મિક ધર્મશાળાની ખાસ જરૂર છે કારણ કે શ્રાવક સીતાર બીજા અન્ય ધર્મવાળાને એક પણ આવા ધર્મશાળામાં બીજું અહીં સાહત્ય નથી.

श्रीरत्न जुनागढको
 नकशो
 नैया कानार तथा छपकानार
 इतीवनदामन्यावरुण्ड पट्ट

પ્રકરણ ૬ કું.

ગીરનારી દરવાજો અને સરકારો ચોખી ચડાની વાવ.

અહીં કુંગર ઉપર જવાનો દરવાજો છે. અહીંથી ઉપર ચડવાનાં પગથીયાં ૬૩ થાય છે. પગથીયાની કુલ સંખ્યા ૧૦૦૦૦) દશ હજારની છે. આ પગથીયાં મરહુમ માણ દિવાન નડીયાદનીવાણી રાવમહાદુર હરીદાસમાધ્યે લોટરી કાઢી બંધાવેલાં છે, અહિંથી છોકરાં તેડવા તથા બાર ઉપાડવા મળુર સંખ્યામંધ મળે છે તથા ડોકીયો પણ અહિં હાજર રહે છે. ડોકીનો દર સરકારથી તરફથી નક્કી કરવામાં આવ્યો છે તે નીચે પ્રમાણે:—

નંબર ૧૫૩.

જાહેર ખખર.

માત્રાએ અથવા કામ પ્રસંગે ગિરનાર તથા હાતાર જતાં આવતાં ડોકીનો ઉપયોગ કરનારા માણસો પાસેથી દિવાન દફતર બા. નં. ૧૬૬ તારીખ ૨૪-૬-૧૮૯૬ અન્વય જે દરો લેવાય છે તેમાં તારીખ ૧-૬-૧૯૧૮ થી વધારો કરી નીચે પ્રમાણે દરો લેવાનું કરાવવામાં આવે છે માટે તે મુજબના દરો ડાળીયાળાઓને રકમ અપાય સમજવાનું છે.

૧ ચડાની વાવથી ગિરનારના કોટ સુધી જઈ આવતાં રૂ. ૩-૮-૦

„ „ ઉપર અંખાણ સુધી „ „ ૪-૪-૦

„ „ ગીરખતી કુંક „ „ ૪-૮-૦

”	”	”	કમંડલ	”	”	”	૫-૮-૦
”	”	”	પાંચમી કુંક	”	”	”	૬-૪-૦
”	”	”	પથ્થરચટ્ટી તથા મહારાજ				
					જા.આ.	”	૩-૧૨-૦

”	”	”	સેસાવન	”	”	”	૪-૮-૦
”	”	”	હનુમાનધારા	”	”	”	૫-૦-૦

માર કુવેચી દાતારના કુંગરે દાતાર ” ” ” ૨-૮-૦

૨. સેસાવનમાંથી તળાડીમાં નવે રસ્તેથી પાછા આવે તો પણ ઉપરનો દર લાગુ સમજવો.

૩. ઉપરના દર એક સાંગની ડોળી એટલે જળુ એએ ઉપાડેલી ડોળીના સમજવા. એ સાંગની એટલે ચાર જળુ ઉપાડી જાય, તેવી ડોળી માટેનો દર ઉપર લખેલા લાવથી દોઢો (એટલે રૂ. ૩-૮-૦ ને બદલે રૂ. ૫-૪-૦) એ પ્રમાણે ઠરાવવામાં આવે છે.

એક સાંગની સ્વારીનું વજન મળુ ૩ થી ઉપરાંત હોય તો ચાર માણસ ઉપાડે તો દોઢી મજુરી આપવાની છે.

૪. છુટક રીતે એકવારીઓ દર એટલે ચઢાની વાવથી ગિરના-રના કોટ સુધી લઈ જાય તો તેના રૂ. ૨-૦-૦ અને ગિરનારના કોટથી પાછી ઉતરે તો તળાડી સુધીનો રૂ. ૧-૮-૦ તથા સારકુવેચી દાતાર સુધીનો રૂ. ૧-૮-૦ અને દાતારથી પાછી ઉતરે તો સારકુવેચી સુધીનો રૂ. ૧-૦-૦ એ પ્રમાણે ઠરાવવામાં આવે છે.

૫. ઉપલા દર સિવાય ડોળીવાળાને જળુ ૧ એક પ્રત્યે ૦-૩-૦

દિવસ એકના ખોરાકના દેવા.

૬. ડોળીવાળાને પહાડ ઉપર એક દિવસથી વધારે રાખવામાં આવે તો ઉપર જણાવેલા દર ઉપરાંત જણ્યુ એક દીઠ રૂ. ૦-૮-૦ રોજના તથા ૦-૩-૦ ખોરાકના મળીને રૂ. ૦-૧૧-૦ પ્રમાણે આપવું તે દિવસોમાં ડોળીમાં ખેસી પરચુરણ હરવા કરવા જવા માટે જુદો દર લેવો દેવો નહિ.
૭. કાષ્ટને જુનાગઢમાંથી ચઢાનીવાવ સુધી અથવા ચઢાનીવાવથી જુનાગઢ સુધી ડોળી જેમ્મતી હોય તે દરેક બાજુ તરફ જવાના રૂ. ૦-૧૨-૦ લેખે દર સમજવો.
૮. કાષ્ટને જુનાગઢમાંથી સારકુવા સુધી અથવા સારકુવાથી જુનાગઢ સુધી ડોળી જેમ્મતી હોય તો દરેક બાજુ તરફ જવાના રૂ. ૦-૬-૦ લેખે દર સમજવો.
૯. કાષ્ટને જુનાગઢથી ઠેઠ ગિરનાર તરફ ગમે તે ભાગમાં જવું હોય તો પહેલી કલમમાં લખેલા દર ઉપરાંત કલમ ૭ મીમાં બતાવેલો દર વધારે આપવો,
૧૦. કાષ્ટને જુનાગઢથી ઠેઠ દાતાર સુધી જવું હોય તો પહેલી કલમમાં લખેલા દર ઉપરાંત કલમ ૮ મીમાં બતાવેલો દર વધારે આપવો.
૧૧. ઉપલા બંદોબસ્તમાં હરકત થાય તો તુરંતજ નાયબ દફતરે જાહેર કરીને દાદે પહોંચવું. વખત ગયા પછી જાહેર કરે લક્ષ્ય દેવાનું સરકાર મરજીપર રહેશે.
૧૨. સરકારી હુકમથી ડોળી લઈ જવામાં આવે તેને દર જુદો સમજવો.

૧૩. ગિરનાર તથા દાતારના બધા રસ્તા સુધરી જઈ સીડી થઈ ગયેલ છે. એટલે ડોળીને હરકત કરતા નથી જેથી યાત્રાળુની મરજી વગર ડોળી ઉતારવી નહિ. જો ડોળીવાળાએ જખરાઈ થી ઉતારેલ હોય તો દર કમી દેવો.
૧૪. ઇનામ યાને બક્ષીસ યાત્રાળુ ખુશીથી આપે તેને આ કરાવથી બાધ નથી.
૧૫. પાંચમી ટુંકની ડોળી કમંડળ સુધી જતી અને તે પછી ડોળીવાળા શંધ ઉપર બેસાડી ગુરૂતાત્રયના પગલે લઈ જતા પછી હવે સીડી દુરસ્ત થતાં ડોળી ગુરૂતાત્રય સુધી જાય છે તેથી તેને સમાવેશ ઉપરમાં કરી દેવામાં આવ્યો છે એટલે ગુરૂતાત્રયના પગલા સુધી ડોળી લઈ જવાનો દર છે.

સંવત ૧૯૭૪ ના ભાદરવા વદ ૧૨ વાર મંગળ, તા. ૧-૧૦-૧૮

H. D. RENDALL, I. C. S.

એડમીનીસ્ટ્રેટર, જુનાગઢ સ્ટેટ.

અહિં એક વાવ છે તે ચડાની વાવના નામથી ઓળખાય છે. તે સીધરાજ બ્યસિંહની બંધાયેલી છે. આ જગ્યા ચડાની વાવના નામથી ઓળખાય છે.

ગીરનારનો ચડા.

આ ગીરનાર ઉપર ચડતાં પહેલાં નીચે પ્રમાણે લેખ દિ-
ગ્રાચર થાય છે:—

ગીરનારના કાળા પથ્થરના બંધાયેલા પથરીમાઝો માટે લખવામાં આવેલા લેખની નકલ—

ત્રી ગીરનારના સ્ત્રીખર સુધી જતાં આ કાળા વસ્થરના પશુ-
થીમાં રૂ. ૧૫૦૦૦૦) ખર્ચ બંધાયેલાં છે.

આ દામ ઇસ્વીસન ૧૮૮૯ ઈજરી ૧૩૦૭ સંવત ૧૯૪૫ માં
શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું અને ઇસ્વી. ૧૯૦૮ ઈજરી ૧૩૨૬ સં.
૧૦૬૪ એટલે જુનાગઢના નવખ સહેબ આલોબક્ષા નેકનામદાર
સર રસુલખાનજી બાબી બહાદુર જી. સી. એસ. આઇ. ના પરોપકારી
રાજમના ૧૬ માં વર્ષમાં પુરૂં કરવામાં આવ્યું હતું.

તેને માટે નાણા મરહુમ દોવાન સાહેબ હરિદાસ બીહારી-
દાસ સરદાર રાવબહાદુર બેચરદાસ બીહારીદાસે ચોજેલી અને
મરહુમ ડાક્ટર ત્રીભોવનદાસ મેતીચંદ શાહ ચીફ મેડીકલ ઓ-
ફીસરની જાતની દેખરેખ નચે ચાલુ રહેલી લોટરીમાંથી સંપાદન
કરવામાં આવ્યાં હતાં.

પંડયા હગનલાલ હરિલાલ.

પુરૂષોત્તમ કાનજી ગાંધી.

સેક્રેટરી ગીરનાર લો. જુનાગઢ.

ત્યાર પછી પાંચ પાંડવોની ડેરી આવે છે તેમાં ચાર ડાબી
બાજુએ અને એક જમણી બાજુ ઉપર આવે છે ત્યાંથી આગળ
ચાલતાં જમણી બાજુ (ચુના) ડેરી આવે છે. પછી છોડીયા
પરખનાં નામથી ઝોળખાતી જગ્યા આવે છે.

બરજશ સાહેબના ગણિત પ્રમાણે આ ૪૮૦ ચારસો એંસી
ફીટ લંબુ છે. ત્યાંથી આગળ ચાલતાં વાલુની આંમલીના નામથી
ઝોળખાતી આંમલી આવે છે. આ જગ્યાએ કોઇ વાલુ નામની
નાયકા રહેતી હતી, તે ઉપરથી વાલુની આંમલી એવું નામ પડેલું

છે. ત્યાંથી આગળ ચાલતાં વાંકી રાયણુ નામની જગ્યા આવે છે. ત્યાં આગળ પાણીનું પરબ બેસે છે. ત્યાંથી આગળ ચાલતાં જટા-શંકરની ડેરી આવે છે તે પછી ઘોળી ડેરી નામે ઓળખાતી ડેરી આવે છે ત્યાં ચોમાસાના વખતમાં પાણીનો ઝરો વહે છે. આ જગ્યા જમીનની સપાટીથી એક હજાર ફીટ ઉંચી છે.

આગળ ચાલતાં કાળી ડેરીના નામથી ઓળખાતી ડેરી આવે છે ત્યાંથી ઉપર જતાં ભરથરીની ગુફા આવે છે. આ એક ભેયરા જેવી ગુફા છે ત્યાં (નાથજી) નામનો ખાવો રહે છે. ત્યાંથી થોડે દુર માળી પરબની જગ્યા આવે છે. આ જગ્યા ચડામાં મધ્યગાળાની હોષ્ટને જનાર આવનાર લોકોને વીશ્રાંતીનું મુખ્ય સ્થાન છે. અહિં સાધુ લોકોને ઘાળીયાનું સદાજત મળે છે. જત્રાણુને પાણીનું પુરતું અહિં સાધન મલે છે, પાણીની ટાંકીઓ અને ચરમા (કુંડ) બધેલા છે. આગળ ચાલતા કહિસગ્યાનો પથ્થર આવે છે અને ત્યાંથી થોડે દુર હાથી પાણીના નામથી ઓળખાતો મોટો પથ્થર છે; ત્યાર પછી થોડે દુર ચડતાં ખજુતરી ખાણ આવે છે તેમાં ખજુતર ધણું રહે છે ને તેમાં તેને રહેવા માટે કુદરતી રીતે બનેલા ખાડા જેવા ગોખલાઓ છે. ત્યાર પછી સુવાવડી પરબ આવે છે. (ત્યાં જે જત્રાએ આવેલ ખાઇ હોય અને તેને તે વખતે ઓધાન હોય તો ત્યાં નાળાયેર વધેરવા જાય છે) અને તે પછી આગળ ચાલતાં પંચેશ્વર મહાદેવની જગ્યા આવે છે ત્યાં ખાવા લોકો રહે છે. અહિં પાણીનું સાધન યાત્રાએ આવનારને મળે છે. ત્યાંથી આગળ ચાલતાં થોડે દુર “ ગીરનારનો કોટ ” ના નામનો દરવાજો આવે છે તે કાળા પથરનો બંધાવેલો છે તેના ઉપર એક સુંદર ઝરૂબો (ઝાખ) આવેલો છે.

શ્રાવકનાં નેમીનાથનાં કાટનાં મંદીર.

અદરનાં કાટમાં દાખલ થતાં જમણા હાથ ઉપર સંભવનાથજીનું ડેર છે તેમાં સંભવનાથજીની પ્રતીમા છે, ત્યાં ચોકમાં સરજન કુંડના નામનો એક કુંડ છે. ત્યાં જાત્રાળુઓને નાનાની ગોઠવણુ છે.

ડાબી બાજુએ નેમનાથજીનું મંદીર છે. તેના બહારના દરવાજા ઉપર એક લેખ નજરે પડે છે, તે લેખ ખોંખે રાયલ એશીયાટીક સોસાયટીના ચોપાનીયાના પહેલા વોલ્યુમના પૃષ્ઠ ૯૪ ની કુટ નોટમાં જેકમ સાહેબે લખેલું છે કે આ લેખ સં. ૧૧૧૫ ના ચૈત્ર સુદનો છે આ લેખના ૯ મઃ શ્લોકમાં લખ્યું છે કે યદુ વંશમાં મંડલીક રાજ થયો તેનો પુત્ર નવધણુ તેનું નામ દશ્વમા શ્લોકમાં છે, અગીયારમા શ્લોકમાં નૌધણુનો પુત્ર મહિપાળનું નામ છે, બારમા શ્લોકમાં મહિપાળના પુત્ર ખેંગારનું નામ છે, ત્યાર પછીના શ્લોકમાં જયસિંહ, મોગલસિંહ, મેલકકેત્ર, મહિપાળદેવ ને માંડલીકનાં નામે અનુક્રમે આવે છે.

દરવાજામા પેસતાં આગળ ચાલીએ ત્યાં ડાબી બાજુએ ચૌદ ઝોરડાની ધર્મશાળા છે. આ શ્રાવક જાત્રાળુને ઉતરવાના ઉપયોગમાં આવે છે.

તે ચોક મુક્યા પછી પુજરી અથવા ગોડીની ઝોરડીનો મોટો ચોક આવે છે તેમાં થઇને નેમનાથજીના ચોકમાં જવાય છે. આ મુખ્ય દેવળ બાવીસમા તીર્થંકર શ્રીનેમીનાથજીનું છે તે ચોકના ગર્ભાગારમાં નેમનાથજીની સ્થામ મુરતી છે તેની આગળ અખંડ લીનો દીવો પ્રકાશે છે.

તેને આસપાસ ફરતી ભમતી છે તે અંદરની ભમતી કહેવાય છે. તેમાં તીર્થંકર ચક્ષુ ચક્ષુથી શ્વેતશીખર નંદીશ્વર દ્વીપ વીગેરે મર્વ મળી એકસો પંચોતેર મુરતી છે.

રંગમંડપમાં આકત્રીસ પ્રતીમા છે.

ગર્ભાગારમાં પાંચ છે.

એટલે બધી મળી ૨૧૮ પ્રતીમાઓ નેમીનાથના મંદીરમાં છે.

તેની જોડના રંગ મંડપમાં એક ગોળ ઓટલા ઉપર ચારસે વીશ જોડ પગલાં છે.

તેની પશ્ચિમાદી બાજુમાં આરસના ઓટલા ઉપર બીજા પશુ ૪૨૦ જોડ પગલાં છે. આ દેર રતનશાહ ઓશવાળના નામથી ઓળખાય છે તેની પછાડે પોરવાડ જંગમલાલ ગોરધનવાળું પુર્વાદા દારનું દેર છે તેમાં શ્રી આદેશ્વરજીની પ્રતીમાની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૯૪૮ ના વૈશાક સુદ ૬ શુક્રવારે વિજયજીનેન્દ્રશુરીએ કરેલી છે તે દેરાની જમણી બાજુએ સતી સીરામણી શ્રીરાજમતીનાં પગલાંની દેરડી છે.

અમીઝરા પારશનાથ.

વર્તમાન કાળમાં તીર્થંકરનું નામ પારશનાથ છે તે આ નેમીનાથજીની મોટી ભમતીમાં એક ભોંયરું છે. તેમાં પધરાવેલા છે. તેને અમીઝરા પારશનાથ કહે છે તેને પાણીનાં ટીપાં હમેશાં ટપક્યા કરે છે. આ ભોંયરામાં પેસતાં સામે રહનેમી તથા નેમીશ્વરની પ્રતિમા છે તેને જીવત સ્વામીની મુરતી કહે છે. દીવાની મદદથી ભોંયરાની ઢાળી બાજુએ જમણે તો એક દાર આવે છે તેમાં ચપ્પને એક નાના ઓરશમાં જમણ

છે. તેમાં નીચેના બેધરામાં ઉતરવાનાં પગથીયાં છે. તે પગથીયાં ઉતરીયે છીએ કે સનમુખ પારશ્વનાથની પ્રભાવીક મુરતી નજરે પડે છે. નેમનાથજીની મોટી ભમતીમાં બધી મળીને ૧૩૩ પ્રતીમા છે તથા અઢાર જોડ પગલાં છે. તેમાં મોટાં પગલાં શ્રાનેમનાથનાં છે.

ગટોરગચ્છ.

(ઘડી ઘટુકો.)

ત્યાંથી આગળ ચાલતાં કાળા પથરનાં બાંધેલાં પગથીયાં આવે છે. ત્યાંથી નીચે ઉતરતાં ગામ હાથે અદ્દલજ દાદા ઋષભ દેવજીની મુરતી પ્રદાસને જોવામાં આવે છે.

આવક લોકો આ મુર્તિને ઉપરને નામે કેટલાકો ઝાળખાવે છે. તેમાં કેટલાકા તેને ગટોરગચ્છ (ઘડી ઘટુકો) કહે છે તેની એક આગળ તીર્થંકરની મુરતીવાળો એક પીળો પથર છે. તેની સામે પાંચ મેરૂનું એક દેવજી છે. તેમાં જૈન સિદ્ધાંતનાં વર્ણવેલાં મેરૂ નામના પાંચ મુવર્ણનાં સાસ્વત પર્વતના આકાર છે, ચોમુખી એટલે ચારે બાજુ તરફ ચાર મુખવાળી ચાર પ્રતિમાઓ છે ચાર ખુણે ચાર મેરૂ અને પાંચમો મેરૂ મધ્ય ભાગે છે.

આ દેવજીના ગામી બાજુના બારણામાં ચઢને મેરકવશીમાં જવાય છે. તેમાં મુખ્ય મંદીર બહારના મંડપમાં ખંડીત કરેલી ઘણી મુરતીઓ જોવામાં આવે છે.

મુળ નાયક—મુરતી સહસ્ત્રહસ્તી પારશ્વનાથની છે તેની આસપાસ બીજી સાત પ્રતિમાઓ છે. ભમતીમાં અગ્રાવન પ્રતિમા છે, દક્ષિણ તરફની ભમતીમાં અજાપદ પર્વત છે તેમાં ચોવીસ પ્રતિમા છે ઉત્તર તરફની ભમતીમાં ચોમુખનું જોવા લાયક દેવાલય છે,

પંચમેરૂની વીશ પ્રતિમા ગણુતાં સર્વ મળી આ કુંઢમાં એકસો તેર પ્રતિમા છે. આ રંગમંડપની તેમ ભમતીના કાતર કામની કારીગરી વખાણવા લાયક છે.

સહસ્રરૂણી પારશનાથનું દેરું.

આ દેરું જીનું અને જોવા લાયક છે, તેનો રંગમંડપ સૌ-ભાયમાન છે ત્યાં પુજા ભણાય છે. ત્યારે પુરૂષ વર્ગ નીચે અને સ્ત્રી વર્ગને ઉપર ગેલેરીમાં બેસી સાંમળવાની ગોઠવણુ ધણીજ સારી છે. તે દેવાલયમાં સહસ્રરૂણી પારશનાથની પ્રતિમા છે. તેની આશ-પાસ ૨૫ પચીશ બીજી પ્રતિમાઓ છે. તથા ભમતીમાં ત્રણ દેરાશર છે તે બે દેરાશરમાં ત્રણ પ્રતિમા છે તેમજ ઉત્તર તરફના દેરામાં પાંચ પ્રતિમા છે. ત્યાં પાશાણુની ચોવીથી છે. તેમાં પણ પ્રતિમાઓ છે. કુદ્ધ મળી અઢિં ૪૭ સાડાત્રીસ પ્રતિમાઓ છે. આ દેરું ગીરનારમાં બહુ દુરથી નજરે પડે છે. તે દેરાની દક્ષીણાદી દેરીમાં અજીત નાથજીની પ્રતિમા છે. પશ્ચિમાદી દેરીમાં આદીનાથજીની મુર્તિ છે. ઉત્તરાદી બાજુની દેરીમાં અજીતનાથજીનું બીંચ છે. આ દેરાંઓ શગરામ સોનીના નામથીજ ઓળખાય છે શગરામ સોની અકબર બાદશાહના વખતમાં પાટણ રહેતો હતો અને તેને અકબરશા મામો કહી બોલાવતા એમ કહેવાય છે.

અભિનંદનનાં દેરાં.

કુમારપાળ સને ૧૧૪૩ થી ૧૧૭૪ સુધી ગુજરાતનો રાજા હતો તેણે આ દેરાંઓ બંધાવ્યાં હોય એમ કહેવાય છે. તેને ફરતી વંડી છે. તેમાં ત્રણ દેરાં સાથે હારો હાર આવેશાં છે તેમાં વચ્ચું દેરું મોટું અને ગર્ભાગાર છે ને તેમાં સામળા પારશનાથની

મુરતી છે, એક દેરામાં ગોળ સમવસરણમાં ચોમુખજીની મુરતી છે અને એકમાં ચોરસ ચોમુખજીની મુરતી એ દેરામાં સળીના પથ્થર વાપરેલા છે તે વસ્તુપાળ તેજપાળે પરદેશથી લાવી વાપરેલા હોય એમ કહેવાય છે, આ દેરાની વાંસે વસ્તુપાળ તેજપાળની માતાનું દેડું છે. તેમાં સંભવનાથની મુરતી છે.

સંપ્રતી સમ્મનું દેડું.

આ દેરામાં નેમીનાથની પ્રતીમા છે. રંગમંડપમાં ચક્રેશ્વરીની પ્રતીમા છે. તેમાં ત્રણ કાઉસ ગીયા છે. તેમાં એક ૫૪ ઇંચ ઉંચો છે ને બીજો ૧૩ તેર ઇંચ ઉંચો છે. શીવાય મંડપમાં બીજી ૩૫ જીવેશ્વરી પ્રતીમાઓ છે ત્યાં એક વીમળનાથની મુર્તિ છે. તે ૪૮ ઇંચની છે.

શ્વેતાંબરનાં બીજાં દેવળો અને જોવા લાયક જગ્યાઓ.

આ શીવાય એક સંભવનાથનું દેડું છે. તેથી પાસે યાન વાવ નામની વાવ આવેલી છે. સામેનાં ગળનારામાં ચંદ્રને ચંદ્રપ્રભુજીના દેરાસર આગળ જવાય છે. તે દેરામાં ચંદ્રપ્રભુજીની મુર્તિ છે. તેની સામે એક માતાતી મુરતી છે. તેમાં ૧૩૧૮ ની સાલનો એક લેખ છે આ માતાની મુરતી અને લેખ ઉપરથી જૈન શિવાય પ્રથમ આ બીજા હોંદુ ધર્મનું દેવાલય હોય એમ અનુમાન થાય છે, તે દેવળ મુકી જમણી તરફ જતાં મોટા મોટા લેખ આવે છે, તે હાલ વચ્ચાય તેવી સ્થિતિમાં નથી ત્યાં આગળ બીજું એક શાન્તીનાથનું મંદીર છે. તેમાં નવ પ્રતીમા છે. જમણી બાજુની એક મુર્તિમાં કળશનું તથા ડાબી બાજુની મુર્તિમાં સસલાનું લાંચન છે. તે દેવળની

બાબુમાં શાન્તીનાથનું બીજું દેવળ છે તેની આશપાથ બે મુર્તી છે. તે દેરાંતી પાસે ભોંયરામાં નેમીનાથની નવજવની પત્ની રાજમતીની ગુફા છે. તેમાં રાજમતીની ઉભી મુર્તી છે. તથા પડખે રહેનેમીની નાની મૂર્તી છે. આ ગુફા રાજલલ વેજલના નામથી ઓળખાય છે.

દીગમ્બરી (હુમડના) દેવાલય.

કાટના દરવાજામાં પેસતાં જમણી બાજુએ આ દેવાલયો બંધાયેલાં છે. તેમાં મોટું અને નાનું એમ બે દેવાલય છે. મોટું દેવળ ઉત્તરદારનું છે અને તેમાં અગીયાર જીવ બીંબ છે. તેમાં મુખ્ય મુરતી નેમનાથની છે. તે મુરતી સં. ૧૭૪૯ ની છે; તથા બીજી મુરતી શાન્તીનાથની છે તેમાં ૧૬૫૫ ની સાલની છે તેનું દેડે પશ્ચિમાદી દારનું છે, તેમાં બે બાજુએ પારશ્વનાથ અને મધ્ય નેમનાથ એમ ત્રણ પ્રતીમા છે.

આ ડેરાની ઉંચાણમાં શીતળનાથની જગ્યા છે. મલવાળું દેડે મુકા આગળ રસ્તો લેતાં જમણી તરફ ચોમુખ (ચોરીવાળું) જનાલય છે. પશ્ચિમ, દક્ષિણ, પૂર્વ અને ઉત્તરના બીંબોમાં અનુક્રમે ગચ્છપશ્વશી, કમળ અને સ્વસ્તીકર્તા ાચન્દ છે.

પ્રકરણ ૭ મું.

ભીમકુંડ.

કાટમાં પેસતાં ભીમકુંડ નામનો કુંડ આવેલો છે. તેમાં કુંગરમાંથી પાણીનું ઝરણુ ત્યાં આવે છે તે કુંડ કાટથી થોડે દૂર

ચાલતા દક્ષિણ બાજુમાં છે. આ કુંડ કાળા પથ્થરથી મંધાએલો છે ઉપર વૃક્ષની થટા છે. તેને ફરતી વંડી છે. આ કુંડ બીમના મહારથી પાતાળ ફેડી બીમે પાણી કઢાડેલું છે એમ ગીરનાર માહાત્મમાં તેનું વર્ણન આપેલું છે.

હાથી પગલું.

બીમ કુંડ ઉપરથી એક ખારીને રસ્તેથી હાથી પગલે જવાય છે. અહિં એક નાનો કુંડ છે. તેમાં ગજપદ આકૃતિનો એક ગોળ પથ્થર પાણીની વચ્ચે આવ્યો છે. તેનું મહાત્મ સ્કંધ પુરાણમાં એ ઈંદ્રના ઔરાવત હાથીએ અહિં પગ મેલી જગ કાઢેલું છે. તેમાં સ્નાન કરી દાનાદીક કર્મ કરવું તેનું લખેલું છે.

સાતપુડા પહાડ.

કાંટમાંથી થોડા ઉપર ચડતાં કાંટનો બીજો દરવાજો આવે છે તેમાં થઇને ઉપર જતાં રાજલ વીજલની ગુફાની પાસે થઇ સાતપુડા પહાડ તરફ જવાય છે. આ જગ્યા ગીરનારની દક્ષિણાદી તરફ આવેલી છે. ત્યાં એક ગુફાની અંદર પાણીનું ઝરણુ ખારે માસે વહ્યા કરે છે. કાંઈ વખત થોડા વરસાદથી પાણીની ગીરનાર પર મહા તળી પડે છે, ત્યારે લોકો ત્યાંથી પાણી લાવે છે. આ પાણી ધણું સાફ અને અનાજ પચાવવામાં ગુણકારી છે.

ક્ષય વીગેરે રોગવાળા અશક્ત માણસો ડાકટરોની બલામણુથી ગીરનાર ઉપર હવાને માટે રહે છે. તેને આ પાણી અને ચોમાસા સીવાયની હવા ધણી માફક આવે છે. આ પાણી પહાડની અંદર પહાડના સાત પડમાંથી શીલટર થઈ આવતું હોવાથી ધણી સારા ગુણુ ધરાવે છે અને તેથી આ પહાડનું નામ પણ સાતપુડા પડેલું છે.

ગૌમુખી ગંગા.

આ જગ્યાએ એક મોટા કુંડ બાંધેલો છે તેમાં કુંગરમાંથી પાણીનું ઝરણુ આવે છે. તે ઝરણુના મુખ આગળ ગૌમુખ આકૃતિ છે. તેમાંથી જળધારા આ કુંડમાં પડે છે તેને “ ગૌમુખગંગા ” કહે છે. આ હીંદુઓના તીર્થનું સ્થાન છે. ખીણ પણ હાલ એક બે ટાંકીઓ બંધાએલી છે. ત્યાં શીવાલયો છે, લોકોને ઉતરવાની સોંપ સારી છે, તેની બાજુમાં નાગર ગૃહસ્થ ગીરધરલાલ માધવરાયની બંધાવેલી ધર્મશાળા આવેલી છે, ને તે હાલ નાગરી જ્ઞાતિની દેખ-રેખ નીચે છે. આ જગ્યાએ ત્રમેટો છે અને ત્યાં અંબાજી, શંત-દાસજી તથા કેટલાં જવાના એમ ત્રણુ રસ્તા ભેળા થાય છે. ત્યાંથી અંબાજીની ટેકરી ઉપર ચઢવાનો ચડા છે. અંબાજીને દેરે જતાં રસ્તામાં સાસાકાકાની જગ્યા આવે છે ત્યાં આગળથી અંબાજીની ટેકરી ઉપર જવાય છે.

શ્રી અંબાજી.

ગીરનારની સૌથી ઉંચી ટેકરી ઉપર આ મંદીર બંધાએલું છે. આ મંદીર કાળા પથ્થરની બાંધણાથી શીખરબંધી બંધાએલું છે. તેના આગળના ભાગમાં મંડપાકૃતિથી ચોક આવેલો છે. દેરામાં અંબાજી માતાની મુરતી બીરાજે છે. દેખાવ ભવ્ય અને ચિત આકર્ષિત છે. માતાજીના દશ ન કરવાને હજારો ગાઉથી લોકો અહિં આ દર્શનાર્થે આવે છે. તેની માનતાઓ ચાલે છે. આ મંદીર અતીત સાધુઓની મહેકીનું છે તેનું ગાગમાં સ્થાનક બીડભંજન મહાદેવની જગ્યામાં છે, આ માતાજી પાસે નાળાયેર વધેરવા શાવાય હિંમ

હત્યા કાષ્ટ પણ પ્રકારની થતી નથી, તેમજ માતાજીનાં મુરતી પાસે જોતો (હિવા) અખંડ બળ્યા કરે છે.

આ ટેકરી ઉપરથી શહેરનો દેખાવ તેમજ આસપાસના ગામોનો દેખાવ કુંગરોના દરાણુ ઉંચાણુ પ્રદેશ, પાણીના ઝરણો તે વનસ્પતિઓની ઘટાઓ જોવાથી માણસનું મન આનંદ પામે છે.

ગોરખનાથની ટુંક.

અંબાજીયા પાછળના ભાગમાં ઉતરતાં નીચાણના ભાગમાં ૨. ચોથી ટુંક આવે છે તે ઓષડની ટુંકના નામથી પણ ઓળખાય છે.

ત્યાં ગુફામાં જતાં અંદર ગોરખનાથનાં પગલાં છે. ત્યાંથી આશરે ચારશી ફીટ નાચે ઉતર્યા પછી પાંચમી ટુંક શ્રી ગુરૂ દત્તાત્રયની આવે છે ત્યાં શ્રી ગુરૂ દત્તાત્રયનાં પગલાં છે. આ માર્ગે જવું ધણું વીશમ પડે છે.

ત્યાંથી છઠ્ઠી ટુંક ઉપર જતાં કમલકુડ આવે છે. આ કુંડના નીચાણના ભાગમાં આશ્ચર્યકારક વનસ્પતિઓ થાય છે. તે રતન બાગના નામથી તેટલો ભાગ ઓળખાય છે. સુગંધીત વાળો વીગેરેના વૃક્ષો તેમજ ધણી શોષે હાથ ન લાગે તેવી અમર ઔષધિઓ બારે માસ તાજી અને લીલી આ ભાગમાં મળે છે તેને માટે ધરા વિદ્વાનો તેમજ વૈદો અહીં તેની શોધ કરવા માટે આવે છે. વિશ્વ-વિખ્યાત થએલી અને બચ્ચાંના સર્વ રોગ નાશકારક અમર ઔષધિની બનેલી અને યોગીના બતાવેલી “ગીરનારી બાળા ગોળીઓ”*

● આ ગોળીઓ જુનાગઢવાળા હરજીવનદાસ ન્યાલચ દ્વારા ત્યાં બને છે અને જેની કીમત ગોળી ૨૦૦ ની ડબીને ફક્ત રૂ. ૦-૮-૦ છે. પો. ખ. જુહુ પડશે.

આ રતન બાગની ઔષધિઓથી બનાવવામાં આવે છે. તેના સેવનથી બચ્ચાંના અનેક રોગો દુર થઈ કાન્તીવાન અને તંદુરસ્ત બને છે.

કાળકાની ટુંક.

ત્યાંથી સાતમી ટુક ઉપર જવાય છે, આ માર્ગ ધણોજ વીશમ અને અધરો છે. આ જગ્યાએ કોઈ મહાપુરૂષો (જોગીઓ) કે મહા જોરાવર માણસોજ જન્મ શકે છે. ત્યાં જવા માટે એવી દંતકથા ચાલે છે કે “ જે માણસ જાય તો એક પાછું આવે છે ” એ વાત સાચી માનવા જેવી છે કારણ કે રસ્તો ધણો વિકટ અને વિકાળ છે તેથી નુકશાન લાગવા સંભવ છે. એવું પણ કહેવાય છે કે ત્યાં અંધારી બાવા પણ રહે છે. તે હિંસક પ્રાણીનું સ્વરૂપ ધારણ કરી મનુષ્ય બદ્ધ થઈ જાય છે. એવા દાખલા કોઈ કોઈ વખતે બને છે, એમ કહે છે.

આ જગ્યાએ કાળકા માતાનું ભોંયડું છે અને તેમાં માતાનું ત્રીશુલ તથા મુર્તિ છે.

આ ટુક આગળથી શ્રીગીરનારની પાછળના ભાગમાં ઉતરી જવાને રસ્તો છે.

અહિંથી પાછા ફરતાં ગૌમુખીના દેવળ આગળ થઈ સતદાસજી તથા આચાર્યજી મહાત્માશ્રીની જગ્યા તરફ જવાય છે.

સંતદાસની જગ્યા.

આ જગ્યામાં ખાખીબાવા સંતદાસજી નામના સાધુ રહે છે. તેમજ ત્યાં રામચંદ્રજીનું બમ્બ મંદીર છે તથા ધર્મશાળાઓ

છે. મુસાફર વર્જાને ઉતરવા માટે સોઝ ધણીજ સારી છે તેમજ પાણી પાગરણ વીગેરે ત્યાં આગળ મળે છે તેમજ રસોઝ કરી જમવા માટે ઠામ વાસણ પણુ મળી શકે છે તેમજ આ જગ્યા હવાસાયક અને મનોહર છે અને ત્યાં દાલીયા વીગેરેનું સદાવ્રત આપવામાં આવે છે.

લૈરવજપતેા પથ્થર.

સંતદાસજીની જગ્યા પાસે આ લૈરવજપ નામનો મોટો પથ્થર આવેલો છે. તેની નિચાણુનો ભાગ ધણોજ ઉંડો છે. તેથી ત્યાં પથ્થર ઉપર કોઈ જમ શકતું નથી પહેલાંના વખતમાં જેને આત્મધાત કરવો હોય તે, તે પથ્થરપર ચડી પડતું મુકતા તેથી તેણે લૈરવજપ ખાધો એમ કહેવાતું “હાલ પણુ ઉતાવળ કરનાર કોઈ પણુ લોકોને લૈરવજપ ખામાં એવી કહેવત કહેવામાં આવે છે.”

આચાર્યજીની જગ્યા (પથ્થર ચડી)

રામાનુંરાજ સંપ્રદાયના આચાર્યજીની આ જગ્યા સંતદાસજીની જગ્યાની પુર્વાદી ખામુએ નીચાણુમાં આવેલી છે. અહીં શ્રી રામચંદ્રજીનું મંદીર છે. જગ્યા આચાર્યજી સંપ્રદાયના સાધુ લોકોની માલેકીની છે અને ત્યાં પણુ પાણુ પાગરણ વગેરે તથા ઠામ વાસણ રસોઝ કરવા માટે મળી શકે છે, ત્યાં ધર્મશાળાઓ તેમજ ઉતરનાર માણુસની સારી સંભાળ લેવામાં આવે છે અને ત્યાં ખીચડીનું સદાવ્રત દેવામાં આવે છે. અહિંથી ઉતરી “ગેત્રી નામના રસ્તેથી તથાદીમાં અવાય છે, ત્યાં નીચે લખેલા સ્થાન આવે છે.

શેશાવન.

આ જગ્યામાં ખાખીઆવા સાધુ રહે છે. ત્યાં આંખા, વાંસ

તથા બીજા અનેક જાતના વનસ્પતિઓના ધાડી ઝાડો છે. અહિં આવતાં રસ્તામાં એક સીતામઠી નામની જગ્યા આવે છે.

ભરતવન.

આ જગ્યામાં આંખાનાં વૃક્ષો ઘણાં છે, અને જંગલી પશુ પક્ષ જેવાં કે વાંદરાં, વાઘ, વર, મેર, ઇલાદી જંગલી જનાવર પણ રહે છે ત્યાં આગળ એક રામચંદ્રજીનું મંદીર છે. ત્યાં ખાવો રહે છે. આ જગ્યા મનોહર, સુંદર અને એકાંતને માટે સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે તેમ પાણીની સગવડ સારી છે. ત્યાં એક સુંદર બગીચો છે. તેમાં લીંબુનાં વૃક્ષ ઘણાં છે, અને તે ફળો ઘણાં સારાં અને વખાણવા લાયક છે.

લાખાવન.

આ જગ્યામાં આંખા તથા બીજી ઘણી જાતની વનસ્પતિઓ ને વાંસના ધાટાં જંગલો છે.

હનુમાનધારા.

ત્યાંથી હનુમાનધારા તરફ જવાય છે. આ જગ્યાએ હનુમાનજીની મુરતી છે અને તેના મુખારવીંદમાંથી પાણીની જળધારા વહે છે ત્યાં ખાવા સાલે રહે છે, અને ઝાડી પણ ઘણીજ છે. પાછા ત્યાંથી ફરતાં સેશાવન આવેને તદ્વાદીમાં આવવાનો રસ્તો છે તે માર્ગ ઘણો વિકટ છે તેથી તેનું નામ “ જેબી માર્ગ ” એવું નામ પડેલું છે.

સમાપ્ત.

શ્રી ગણેશાય નમઃ

ગીરનાર કલ્પનું ગુજરાતી ભાષાંતર.

શ્રીગીરનાર કલ્પ લીખ્યે તે ઓં નમઃ શ્રી સરસ્વતી શ્રીગીરનાર પ્રજ્ઞા દામોદર માયનાશનં સુવર્ણ રેખા જલપીત્ત્વા પુનરજન્મ નવી-
ધ્યતે—હેમાયળનાં રેવતાચળ, આદ્યશતપુત્ર, મેરૂતી શેખા સરીખા છે. તેમાં ગીરનાર પર્વત સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે. કોઈ દેવતા ગિરનાર વીના શીઘ્રપદ પાળતા નથી જે કોઈ શ્રીગીરનાર સાધન કરે તો ધેરથી ચાલવું ત્યારે જટાશંકર મહાદેવનું ધ્યાન ધરવું, શંકર કેવા છે. નંદીપર ચડ્યા છે, ભસ્મ ધારણ કરેલ છે, વાધયર્મ ધારણ કરેલ છે સરપનો હાર પહેર્યો છે. વામચંગે ઉમીયા છે. શ્રીગણપતી વીરભદ્ર સંગે રહ્યા છે. ભાલે ચંદ્રમા છે. એવા સ્વરૂપનું ધ્યાન કરી ચાલવું પ્રથમ ઈદ્રેશ્વર જવું ત્યાં ગણપાતનું પુજન કરવું રક્તચંદન પુષ્પ સતી કરણનાં ફલ ધુપ ગોળનો કરવો. પછી શીવ પુજન કરવું પંચામૃતે તદ્દિલ શ્રીફળ સહીત પંચાક્ષર મંત્ર ૧૥ લક્ષ કરવો. ગણપાત ગાયત્રી લક્ષ ૧૧ કરવી પછી ત્યાંથી ઉજ્જવલ મુખ ક્ષેત્રપાળ પુજવા ત્યાં દુધપાક કરવો પંચામૃતે પુજન કરવું પછી દુધપાકતા ચાર ભાગ કરવા એક ભાગ જોગીનો બીજો ક્ષેત્રપાળનો, ત્રાજો ભેરવનો અને ચોથો પોતાને જમવો. ત્યાં નાગમંત્ર લક્ષ ૧ કરવો તેમની જાંબલી નાગ મહાવીર્ય માણ્ડભક્ષતો દીશીમહાસીધીદાતાસ્થ ક્ષત્ર પાળ સમન્ધા વૃત્તમઃ ત્યાં ચક્રી પશ્ચીમ દીશાએ ભેરવ છે. ત્યાં જવું ત્યાં દીન સાતમાં મંત્ર લાખ ૧૥ જપવો તે મંત્ર ઓં ભેરવાય શીવાય

રૂપાય પ્રશ્નરીકૂપાય નમઃ ત્યારે શ્વાન પ્રગટ થઇ માર્ગ દેખાડે ત્યાં મુચ્ચ-
કંઠ જવું. પંચાક્ષર મંત્ર લાખ ૧ કરવો. પંચામૃતે પુજન કરવું.
પછી રેવતી કુંડ અને દામોદર કુંડમાં નહાવું તેથી અધાર પાપ દુર
થાય. ત્યાં પરમેશ્વરનું પુજન કરવું ત્યાં બહા પ્રસન્ન થઇને દેવ ચક્ષુ
આપે ત્યાંથી ચાલવું તે અસ્વથામા પર્વતે જવું તે હેઠે વૃક્ષત્રણ ૪ છે.
તેની છાયા અવિચળ છે. તે ક્ષીર વૃક્ષ છે, તે નીચે બેસી પંચાક્ષર
મંત્ર લાખ ૧ જપવો એટલે દેવ ચક્ષુ થાય દેવતાના વૈમાન આવતાં
દેખાય નાલગીરી પર્વતના ભાગ ૪ ત્રણ છે. ત્યાં સદા જોગી રહે
છે. તે ચારજુગના છે. ત્યાં માસ એક રહેવું પ્રાણુયામ એક હજાર
આઠવાર કરવો. (જપવો) ત્યારે સ્વર્ગમાં જવાની મતી થાય, ત્યાંથી
શેર્વાવન જવું ત્યાં જોગી ૩ જુગના રહે છે. ત્યાં દુધીયા વેશા છે.
ત્યાં ગ્રંથકુંડ છે, સ્વતઃ પ્રકારની જુટીઓ છે. તેણે કદી કાદ,
પત, ખેન, જલધર, સનેપાત, વાઇ, બ્રમના, એટલાં મટે ત્યાં હેમ
રૂપાની જુટીઓ છે. ત્યાં શક્તિ બીમારી કાંકરી છે તેણે મૃત્યુ સંજી-
વન થાય તે લઇને સુખમના પર્વતે જવું ત્યાં લીંડી જેવો કાંકરી
છે ત્યાં પાશાણુ થેપલી છે ત્યાં રજ વીલુતી છે, તે ધાતુમાં નાખે એટલે
સોનું થાય ત્યાંથી વીજીત પર્વતે જવું ત્યાં વૃક્ષનો પત્ર તાંબા વરણાં
છે. તે પત્રનો રસ આંખમાં આંજન કરે તો પૃથ્વીમાં દ્રવ્ય
દાટેલું નજરે પડે ત્યાંથી સીધમના પર્વત જવું ત્યાં સીદ્ધ ૩ છે.
તે સીદ્ધ પાસે નારાયણાત્મનો મંત્ર લાખ ૧૧ જપવો તે મંત્ર ઓમ
નારાયણુનમઃાયઃ મંત્ર જપવો.

પછી ત્યાંથી પુર્વ દીશાએ માતા કુંડ છે તેમાં નહાવું પછી
મુર્ધ કુંડ છે તેમાં નહાવાનું તેમાં નહાવાથી જુદી ધણી આવે ત્યાંથી

ઉત્તર દીશાએ એકસોને પંદર હાથ ઉપર એક ગુફા છે ત્યાં એક માસ ખ્યાન કરવું ત્યાં ત્રીગુણનાથ શીવ છે, તેનું પુજન કરવું તે દીયે પછી ગુફામાં પ્રવેશ કરવો. ત્યાં ચોક મહા સુંદર છે તેમાં મણીનો પ્રકાશ છે. ત્યાંથી નવસેં કદમને હાથ ત્રીસ ઉપર નવસ્થાન રહે છે તે ગુફા ઘણીજ પોલી તેમાં સનાથ અપાર છે. તેમાં દર્શન કરતાં પાર ન આવે. ત્યાંથી બીજી બોમ છે ત્યાં પાર્વતી રહ્યાં છે તેનું દર્શન કરતાં ચોગણી આયુષ થાય. ત્રીજે બોમે શીવજી રહ્યા છે તેનું દર્શન કરતાં લાખ લાખ વર્ષનું આયુષ થાય. ચાથી બોમે પ્લહા રહ્યા છે. તેનું દર્શન કરતાં જુગ પર્યંત આયુષ થાય. પાંચમી બોમે વિષ્ણુ રહ્યા છે તેનું દર્શન કરતાં ચાર યુગનું આયુષ થાય. છઠી બોમે શેશ રહ્યા છે તેનું દર્શન કરતાં દશ જુગનું આયુષ થાય. સાતમી બોમે પરમાત્મા રહ્યા છે તેનું દર્શન કરતાં અમરકાયા થાય.

શ્રી ગીરનાર કલ્પ સમાપ્ત.

